

Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee
kolmas istung
27. september 1991

Juhataja (T. Anton): Lugupeetud kolleegid! Palun võtke istet! Me alustame Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee 3. istungit. Kohaloleku kontroll. Kohal on 31 Põhiseadusliku Assamblee liiget.

Vastavalt reglemendi §-ile 4 alustame tänast istungit päevakorrast. Juhatusel esitatud päevakorra projekt, mis on teil kaustas, on kooskõlastatud kõigi toimkondade esimeestega. Assamblee liikmed pole juhatusel päevakorra koostamiseks ettepanekuid teinud. Palun, kas te olete jõudnud projektiga tutvuda ja meil on võimalik alustada selle vastuvõtmist?

Niisiis hääletagem, kes on selle poolt, et kehtestada tänase istungi päevakord vastavalt projektile, mille on esitanud juhatus. Hääletamine. Esitatud projekti poolt on 32 liiget, vastu ei ole keegi, erapooletuid samuti ei ole. Tänase istungi päevakord on kehtestatud kujul, mille projekti esitas Assamblee juhatus.

Vastavalt äsja vastuvõetud päevakorrale on meie tänase istungi sisu esitatud põhiseaduse eelnõude tutvustamine. Nagu leppisime kokku eelmisel istungil, jätkab hr. Jüri Raidla oma ettekannet, esitades täna meile ettekande teise osa. Härra Jüri Raidla palus ettekande esitamiseks aega tund ja 20 minutit. Palun, hr. Jüri Raidla!

Juhataja: Aitäh, hr. Jüri Raidla! 20 minutit vaheaega. Pärast vaheaega on võimalik hr. Jüri Raidlale esitada küsimusi. Istung jätkub kell 12.50.

V a h e a e g

Juhataja: Vaheaeg on lõppenud, palun istuge oma kohtadele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 31 Assamblee liiget. Jätkame küsimuste esitamisega Jüri Raidlale. Tuletan kolleegidele meelde, selleks, et esitada küsimust, tuleks teil vajutada teie ees oleva puldi klahvile "sõna". Küsimus esitage siis, kui puldi pisikesele ekraanile ilmub sõna "mikrofon". Esimene küsimuse esitaja on härra Lauri Vahtre.

L. Vahtre: Austatud härra Raidla. Mul on küsimus 3. peatüki ühe paragrahvi kohta. Tee viitasite ajateenijate hääletamisõiguse peatamisel 1937.aasta põhiseadusele. Mulle jäi sellest väheks. Palun, kas te võiksite põhjendada, miks teie praegu iseseisva Eesti uues põhiseaduses peate ajateenijate kaasaääletamist ebasoovitavaks?

J. Raidla: Ma tõepoolest viitasin 1937.aasta põhiseadusele, kus on täpselt analoogne norm leidnud fikseerimist. See on ilmselt põhimõttelise poliitilise valiku küsimus, kas rahvas, teostades oma võimu hääleõiguslike kodanike kaudu, teostab seda ka nende hääleõiguslike kodanike kaudu, kes on sõjaväe ajateenistuses. Kui välistada nende kodanike osavõtt hääletamisest, siis sellega vähendatakse sõjaväe osa poliitikas osalemisel. Kui eeldatakse, et nad hääletavad kaasa, siis kahtlemata sõjaväe osa poliitikas osalemisel tõuseb. Seda on praegu aktsepteeritud 1937.aasta normina sellepärast, et ilmselt võivad ka näiteks valimisplatvormides esineda seisukohad, kus tehakse ettepanekuid põhiõiguste või vabaduste teatavas osas seaduslikuks piiramiseks, mis ei tarvitse kokku langeda meie ühiskonna kui terviku huvidega, küll aga on võib-olla kokkulangev armee huvidega ja sel juhul ka antud küsimuses teatud situatsioonid antavate häälte hulk võib osutada kaalukeeleks.

Juhataja: Aitäh. Hallaste, palun, teie küsimus.

I. Hallaste: Austatud juhataja, lugupeetud hr. minister! Mul on küsimus 7. peatüki kohta. "Seadusandlus". Selle §-id 98 ja 99 teevad Riigikogu osa seadusandluses nulliks. Ma

väidan, et kõik seaduseelnõud toovad endaga kaasa kulude suurenemise või kulude ümberjaotamise ja praeguse eelnõu järgi mitte ainult valitsuse nõusolekul. Mis on autorite kaalutus Riigikogu muutmisel nukuparlamendiks? Aitäh.

J. Raidla: Kindlasti ei ole mitte mingeid kaalutlusi parlamendi muutmiseks nukuparlamendiks. Küll aga võib antud normi kategoorilisust vähendada nõusoleku asemel näiteks valitsuse seisukoha ärakuulamiseks. Mida me peame silmas? Tänu valitsusstruktuuride tööle on andmed riigieelarve faktilise seisundi kohta märksa suuremas ja laiemas ulatuses valitsuse kasutada kui parlamendi kasutada. Seetõttu ka informatsiooni hulk, mida valitsus saab kasutada, on suurem. Sellest on lähtunud, et eelarve muutmist, tema kulude ja tulude struktuuri muutmist käsitletavat eelnõud oleksid n.-ö. valitsuse pilgu all, et ei tekiks otsustusi, mida oleks võimatu täita, sest parlament muutub nukuparlamendiks pärast seda, kui ta võtab vastu mittetäidetavaid seadusi.

K. Koha: Austatud juhatus, lugupeetud ettekandja! Ma paluksin täpsemalt selgitada §40 sisu, mis puudutab omandi õiguslikku kaitset, ja juhiks tähelepanu sellele, mis mind huvitab. Kas see konstitutsiooniline säte on piisav selleks, et kaitsta omanikku ja omandiõigust? Ja palun selgitage erikonfiskeerimise mõistet. Aitäh.

J. Raidla: Erikonfiskeerimine on vara äravõtmine seoses kuriteoga. Kas see norm on piisav? Kahtlemata on see ebapiisav, nii nagu on paljud põhiseaduslikud normid, selleks et nad suudaksid praktikas täies mahus realiseerida, eeldavad täiendavate seaduste vastuvõtmist, ka olemasolevate seaduste muutmist, nii ka §40. See sätestab praegu omandisuhte suhtes selle miinimumi, mis on vajalik kogu omandisuhteid reguleeriva seadusandluse väljatöötamiseks selleks, et oleksid säilitatud §-s 40 fikseeritud printsiibid. Näiteks omandi pärimise kindlustamine riigi poolt. Selles samas lõigus järgmine lause on, et selle sisu ja piirid määrab seadus, s.t. põhiseadus määrab ette, et see peab olema kindlustatud, selle kindlustamise viisi konkreetsel juhul juba reguleerib seadus ise.

S. Sovetnikov: Lugupeetud presiidiumi liikmed, lugupeetud härra Raidla! Mul on tegelikult kolm küsimust. Esimene. 3. peatükis §-s 52 on kirjutatud, et rahvas teostab

riigivõimu. Kas ei saa kirjutada nii, et Riigikogu ja kohaliku omavalitsuste esinduste valimistega (juurde kirjutatud - ja kohaliku omavalitsuste esinduste), mitte ainult Riigikogu. See on esimene küsimus. Ja teine küsimus 5. peatüki kohta - "Vabariigi president" - §70. Kuidas te arvate, võib-olla kirjutame, et presidendi tervisliku seisundi kohta, ja võib-olla piirame vanust, näiteks 70 või 75 aastat. Ja kolmas küsimus, see on 14. peatükk §149. Ma ei saa aru, kas mittekodanikel on ikka õigus omavalitsuste esinduskogude valimistel või ei ole. Ma mõtlen, et meie põhiseadus peab ikka andma põhisuuna. Kuidas teie arvate? Aitäh.

J. Raidla: On üsna otstarbekas, kui seadus mõningates küsimustes annab alternatiivsed suunad ja jätab parlamendile rohkem lahtised käed otsustuse langetamiseks. Praeguste kohalike omavalitsuste peatükk ühe sellise võimaluse pakub. Lähtutakse sellest, et me ei tea täpselt ette meie tulevast, kuidas ütelda, sotsiaalset struktuuri. Parameetri järgi jagunemine kodanikeks, mittekodanikeks, seetõttu nähakse ette ka alternatiivset võimalust.

Et §-is 52 fikseerida täiendavalt: rahvas teostab riigivõimu kohaliku omavalitsuse kaudu. Ma ettekandes peatusin sellel aspektil ja meiepoolne taotlus on see, et kohalik omavalitsus oleks omavalitsus ja kodanik või elanik või isik kohaliku omavalitsuse esinduskogu valimisega üldse mitte ei teosta riigivõimu, sest kohalik omavalitsus ei ole riigiorgan, ka tema esinduskogu mitte, vaid teostab just nimelt omavalitsust antud omavalitsuslikul territooriumil. See on selle asja põhimõte. See on ka põhjus, miks me §-is 52 ei fikseerinud seda, kuigi analoogia 1937.aasta põhiseadusega justkui nõudnuks seda normi fikseerimist §-is 52. Me nimelt soovime kindlustada seaduse piires maksimaalset autonoomiat omavalitsusele.

Presidendi vanus ja tervis. Vanuse ülemmäära me tõesti ei pidanud vajalikuks siia sisse kirjutada. Me eeldame seda, et rahva tarkus on suur ja suurem ka seaduste tarkusest ning valimiskampanias suudab rahvas otsustada ka selle üle, kas president nii valimiskampania alguses kui ka ametiperioodi lõpus eeldatavasti oma vanuselise seisundi tõttu on võimeline täitma presidendi kohuseid või mitte.

Tervist on arvestatud. Tervise puhul on ette nähtud

spetsiaalsed paragrahvid. Kui president ei saa ajutiselt täita oma ametikohuseid, siis 3 kuu vältel teeb seda peaminister ja kui 3 kuu vältel see seisund, mille tõttu president ülesandeid täita ei saa, ei möödu, toimuvad uue presidendi valimised 3 kuu jooksul.

Juhataja: Aitäh. Hr. Sovetnikov, kas jäi osa teie küsimustest vastamata?

J. Raidla: Ma ütlesin, see alternatiivne võimalus on praegu projektis olemas.

Juhataja: Täna veel kord. Hr. Järlik palun.

R. Järlik: Austatud härra juhataja, austatud härra ettekandja! Millistest kaalutlustest lähtusid eelnõu koostajad, kui nad §-is nägid Riigikogu 99-liikmelisena ja kui suures ulatuses te arvate võimalikuks seda suurust muuta, et säiliks optimum, millest te olete lähtunud?

Ja teine küsimus. Paragrahvis 123 on öeldud: Eesti kaitseväge kasutamine Eesti Vabariigi rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks. Kas see ei peaks olema sätestatud täpsemalt? Tähendab, kas ei peaks põhiseaduses kõigepealt olema, et Eesti Vabariik oma kaitsejõududega üldse võtab endale selliseid rahvusvahelisi kohustusi? Aitäh.

J. Raidla: Riigikogu suuruse väljapakkumisel lähtuti esiteks kogemuslikust momendist ja teiseks peeti silmas professor Taagepera poolt avaldatud arvamusi Riigikogu kui parlamendi suuruse, proportsioonide, kodanikkonna kohta. Kaitseväge kasutamine rahvusvaheliste kohustuste järgi. Mõistagi on olemas võimalus kirjutada põhiseadusesse sisse ka norm, mille kohaselt rahvusvahelisi kohustusi meie vabariigi kaitseväed ei täida, kuid me pidasime silmas, et me oleme ÜRO liige, meil võivad tekkida liikmeks olekust kohustused teatavas ulatuses sellise otsustuse langetamiseks. Et see otsustus oleks aga pädev, siis seetõttu on ka selle otsuse langetamiseks programmeeritud mehhanism siia teksti praegu sellisel kujul, nagu ta on. Me leidsime, et me ei peaks seda võimalust välistama, kuivõrd me oleme deklareerinud tagasipöördumist ÜRO-sse, me oleme seda juba teinud. Me oleme deklareerinud oma tagasipöördumist Euroopasse, mis olmselt on äiguste kõrval seotud ka väga mitmete kohustustega, mille hulka võib langeda ka eelmärgitud kohustus. See oli motivatsioon.

Juhataja: Hr. Tamme, palun.

R. Tamme: Härra juhataja, lugupeetud ettekandja! Eelnõus on kasutusel terminid kaitsejõud, kaitsevägi. Võib järeldada, et kaitseväge mõistetakse kaitsejõu ühe osana. §55 p. 2 on sätestatud, et kaitseväes olevad ajateenijad ei võta osa hääletamisest. Küsimus, kas sama kehtib kõigi kaitseväes teenivate isikute kohta. See ei ole otsusest väljaloetav. Ja edasi §61 p. 6 sätestab, et kaitsejõudude peastaabi ülem nimetatakse ametisse Riigikogu poolt presidendi esildise alusel. §77 sätestab, et president teeb Riigikogule ettepaneku kaitseväge juhataja nimetamise kohta. Kas on jutt mõlemast ametiisikust, peastaabiülemast või kaitsejõudude juhatajast, või mõlemast?

J. Raidla: Esimese küsimuse vastus tuleneb olemasoleva teksti tõlgendamisest: hääleõigust ei oma, s.t. hääletamisest ei võta osa need, kes on kaitseväes ajateenistuses. Järelikult see on ka üheselt tõlgendatav.

Nüüd mis puudutab teist küsimust. Nendes ametinimetustes on vaja ka Põhiseaduslikus Assamblees kokku leppida, kumba kasutada. Kahte ametimeest me siiski silmas ei pea.

P. Lutt: Lugupeetud juhataja, härra Raidla! Alustame §1, kus on öeldud, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik. Samas § 123 on selgelt öeldud, et Riigikogu kuulutab välja vabariigi presidendi ettepanekul sõja. Sõja väljakuulutamine on ju ründamine, kas need kaks asja kuuluvad omavahel kokku.

J. Raidla: Kuuluvad kokku tõepoolest. Ma tahaksin viidata sellele, et sõja väljakuulutamine ei tähenda üldse, et obligatoorselt me peaksime kellelegi kallale minema. Sõda kuulutatakse välja ka siis, kui keegi on meile kallale tulnud.

V. Korrovits: Härra minister, mul on teile kaks küsimust. Esiteks, mis kaalutlustel on eelnõus ette nähtud võrdlemisi tugev presidendivõim parlamendi arvel. Teatavasti on parlamentaarne riigivõim stabiilsem ja ka demokraatia kooliks, nagu ee ka ise rääkisite 20. septembri istungil. Teine küsimus. Millega on seletatav eelnõu autorite tagasihoidlikkus riigipiiri küsimuses. Oma ettekandes te rääkisite täna Tartu rahupiiridest, eelnõu tekstis seda kirjas ei ole. See peaks olema §-s 5. Täna.

J. Raidla: Kõigepealt tugevast presidendist ja

presidentlusest parlamendi arvel. Meie eesmärk on olnud programmeerida siia sisse mõõdukas presidendivõim ja mõõdukas parlamentarism, nende süntees. Me arvame, et meil see enam-vähem ka õnnestus, sest nagu te võite ka mitmest eelnõusättest veenduda, presidendil parlamendi suhtes subjektiivsed volitused ju praktiliselt puuduvad. Hinnangulise otsuse langetamise võimalus on presidendil seaduste väljakuulutamise otsustamisel. Mis puudutab ülejäänud kolme koosseisu, mil parlament võib laiali minna, siis läheb ta laiali mitte presidendi otsusega, vaid põhiseaduses ette nähtud koosseisu saabumise puhul. Edasi, väga mitmed institutsioonid, mis presidentliku vabariigi puhul oleksid presidendi ainupädevuses, on praegu toodud just parlamendi pädevusse, ka kõrgemate ametiisikute nimetamine. Edasi kolmandaks, kui te viidate presidendi peatükis olevale 18-punktilisele loetelule presidendi funktsioonide kohta, siis tavaliselt on loetelu suurus pöördvõrdeline funktsioonide mahuga. See on ka siin näha, mida detailsem on loetelu, seda piiritletum on ka funktsioonide maht.

Riigipiiri küsimus tuleb võtta tõlgendamisel siiski tekstist välja, miks mitte otsene viide Tartu rahule, siis oleks otsene viide hoopis korrektsem riigipiiri seisuga 16. juuni 1940, sest Eesti riigi piire fikseeriti ka teiste lepingutega peale Tartu rahu, näiteks Lätiga.

P. Kask: Lugupeetud härra Raidla. Paragrahv 85 ütleb, et president vabastab vabariigi valitsuse ametist, ja §93 ütleb, et Riigikogu võib avaldada valitsusele umbusaldust. Mul on nüüd küsimus, kas kuskil põhiseaduses on sätteid, mis nõuavad presidendilt, et ta peab valitsuse tagandama, ametist vabastama, kui umbusaldust on avaldatud, ja selliseid sätteid, mis ütlevad, et ta ei tohi seda...

Ja teine küsimus, praktiliselt see sama küsimus parlamendi laialisaatmise õiguse kohta. On küll sätestatud, et ta kuulutab välja erakorralised valimised, aga kus on konkreetselt sätestatud, et ta ei või seda suvaliselt teha? Täna.

J. Raidla: Esimesele küsimusele on tõepoolest vastus teksti järgi üsna täpselt olemas, nimelt valitsusele umbusalduse avaldamise korral puudub presidendil võimalus ja õigus parlamenti laiali saata, see otsus on presidendil absoluutselt asiduv, tal

ei ole seaduse teksti järgi muud käitumisvarianti. Teine küsimus, mis haakub esimese küsimusega. Nimelt on mindud seda teed, nagu ma ettekandes ütlesin, et parlamendi laialimine ei ole seotud mitte presidendi hinnangulise otsusega, vaid põhiseaduses fikseeritud koosseisuliste tunnuste saabumisega. Ka seaduste väljakuulutamata jätmisest edasihargnevat mehhanismi ei ole välja arendatud sinnamaale, et presidendil oleks võimalus sel põhjusel parlamenti laiali saata, küll on aga parlamendil võimalus sama seadus kvalifitseeritud häälteenamusega vastu võtta ja sellega protsess lõpeb.

E. Tarto: Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra Raidla! Minu küsimus on §70 5.peatüki kohta. Nimelt siin on öeldud, et vabariigi president valitakse hääleõiguslike kodanike poolt, ja teises lõigus, samas paragrahvis on: vabariigi presidendiks võib valida Eesti Vabariigi kodaniku. Ma tahaksin siin küsida, kas see, et vabariigi presidendiks valitakse Eesti Vabariigi kodanik, mis on välja kirjutatud aga 1. lõigus, on jäänud välja kirjutamata, kuidas on mõeldud, kas see tähendab seda, et valimistes võivad osaleda ka mitte Eesti Vabariigi kodanikud? Ja muide, see on ka mõnel pool mujal. Aitäh.

J. Raidla: See oleks täielikult välistatud ainuüksi viitega §-le 51 - kõrgeim riigivõimu kandja Eestis on rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu. Hääleõiguslikud kodanikud Eesti Vabariigis on ainult Eesti Vabariigi kodanikud. Hääleõigust ei oma kodakondsuseta ja teiste riikide kodanikud.

Vabariigi presidendi puhul, jah, on võimalik formuleerida ka nii, et valitakse presidendiks kodanik, see on rohkem stiili küsimus, tähendab Eesti Vabariigi kodanik.

V. Niitsoo: Härra juhataja, lugupeetud härra minister! Mul on kaks küsimust. Esimene puudutab §41 2.lõiku, õigemini selle lõppu, kust ma loen välja, et põhiseaduse eelnõu autorid peavad võimalikuks sunnitöö kasutamist kriminaalkaristuste puhul. Ja teine küsimus puudutab §47, kus on juttu omavalitsuses kasutatavast töökeelest, kus omavalitsuses on enamusrahvuseks mittepõlisrahvas. Ma ei näe, et siin oleks millegagi tagatud riigikeele kasutamine omavalitsuse asutustes. Palun selgitage seda. Aitäh.

J. Raidla: §47 näeb ette mitteriigikeele kasutamist ainult siseses asjaajamises. See on kooskõlas ka keeleseaduse

normidega. §41, paljuski on küsimus selles, millist teed läheb meie kriminaalseadusandlus. Ma arvan, et sunnitöö sinna sisse ei lähe. Kui aga seadus näeb ette teatavatel tingimustel teatavatele töödele süüdimõistva kohtuotsuse alusel isiku saatmist, siis vist ei ole see tõlgendatav inimõiguste vastase normina. Vähemalt autorite arvates mitte.

E. Tupp: Lugupeetud eesistuja, lugupeetud härra minister! Minu küsimus on rohkem üldpoliitiline, puudutab eelmise istungi päevakorras olnud küsimusi. Te sõnasite vastamise käigus, et rahvatarkus on suur. Seda on riskantne vaidlustada. Mina isiklikult pean põhiseaduse rahvahääletusele panekut formaalseks, kus rahvas ütleb ainult ei või jaa. Võib-olla peaks pärast 4. oktoobrit avalikustama põhiseaduse alusvariandi ja andma võimaluse kas või ajakirjanduse rubriigi sisseviimist, kus oleks võimalus avaldada arvamust, võib-olla see mõjutaks meie Põhiseadusliku Assamblee väljundit. Kuidas teie suhtute sellisse esitusse? Täna.

J. Raidla: Sellega ma olen omalt poolt väga päri ja tahaksin seda igati toetada, sellest oli ka juttu ettekande esimese osa järgses küsimustele vastamises, et informatsioon Assamblee poolt aluseks võetava projekti kohta oleks rahvale kättesaadav ja mida varem, seda parem, ja mida kvalifitseeritumate kommentaaridega, seda parem. Mis puudutab rahvahääletust, siis mõistagi lähtusid praegu projekti koostajad Ülemnõukogu poolt 16. mail 1991 vastu võetud Eesti valitsemise ajutise korra seadusest, mille kohaselt seadusandlikku võimu teostab Eestis Ülemnõukogu. Korrespondeeruvalt sellega oli loomulikult ju siduvaks projekti koostajatele Ülemnõukogu 20. augusti otsus, kus nähti ette rahvahääletus. Loomulikult on põhiseaduse vastuvõtmiseks väga mitmeid variante, mida maailmas kasutatakse. Üks on rahvahääletus, mida praegu ka koostööd aktsepteerisid.

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja, lugupeetud härra minister! Mul on jäänud esitada ainult üks küsimus, kuna teised on juba ära esitanud. Ja see puudutab §42. Kas ma saan õigesti aru, kui ma loen sellest välja, et riigiasutustes võivad ametikohti täita ka välisriigi kodanikud. Ja kui see on niimoodi, siis millega see on põhjendatud ja kuidas sel juhul on lahendatud seal riigikeele kasutamine? Teine küsimus puudutab paragrahvi

esimest poolt, kus on räägitud, et ametikohtadele võetakse ainult vastavate võimete ja ettevalmistuse kohaselt. See on kompetentsi küsimus. Kui arvestada senist nõukogulikku traditsiooni, eriti nomenklatuurtöötajate osas, siis kes selle kompetentsi määrab ja kas see ei tundu ka ebademokraatlik? Aitäh.

J. Raidla: Kõigepealt esimese küsimuse kohta. Üldreeglina kehtestatakse ametikohtade täitmine Eesti Vabariigi kodanikega. Tõepoolest on tehtud klausel, mis võimaldab seaduseandjal teha erandeid värvata tööle teatavatele ametikohtadele ka mittekodanikke. Mida me peame silmas? Me peame näiteks välisekspertide töölevõtmist nõunikena. Võtame kas või sellise momendi, nii et taolised otsustused on vajalik kahtlemata teha. Kui me soovime väliseksperte oma töösse kaasata (ma arvan, et esimesed kogemused on meil olnud positiivsed), siis taolist vormi on meil vaja. Kui sellist normi meil ei ole, siis muutub küsitavaks ka näiteks välisekspertide ametlik kaasamine ka Põhiseadusliku Assamblee töösse, mis oleks minu arvates mittetervitatav. Kuigi jah, praegu on jutt projektist, nii et norm meil praegu Eestis ju ei kehti.

Teine küsimus võimete kohta. Ma saan teie küsimuse asetusest täielikult aru. Möödunud aastakümned kinnitavad meil vastupidist, kuid see on suunatud ikkagi sellele, et me edaspidi suudaksime tõepoolest välja töötada mehhanismi, millega me saame oma riigitööle ja riigiaparaati isikuid, kes oma ettevalmistuselt suudavad seda tööd teha. Meil on vaja oma ebakompetentsust ületada. Kuidas seda tagada? Ma kujutan ette, et seda on võimalik seadusandlikult paika panna, millised filtrid, millised kontrollid, millised eksamid, millised testid ühele riigiametniku kandidaadile on vaja korraldada ja kes neid korraldab. Küsimust reguleerimata jätta ma ei toetaks.

A. Kaalep: Hr. eesistujam härra minister! Mul on kaks küsimust. Esiteks, kas põhiseaduse eelnõu valmistanud autorid, eksperdid ja keeleline korrektor olid ühel nõul, kui nad otsustasid tekstis kasutada võõrapärast nimetust "president" ja mitte eestipärast "riigivanem"? President muide sõnasõnalises tõlkes tähendab eesistuja.

Ja teine küsimus. §119. Kas ei tasuks kaaluda selle teise lause täiendamist niimoodi: usulistel või kõi belistel põhjustel kaitsejõudude teenistusest keeldunud Eesti kodanikud

on seaduses ettenähtud tingimustel seda asendavas tööteenistuses või mõlemast eelistusest vabad. Soomes on ka asendavast tööteenistusest vabastatud näiteks nn. jehhovistid, vahitorni kogudus, kelle maailmavaade ei võimalda teenistusest osa võtta.

J. Raidla: Esmalt esimese küsimuse kohta. Termin ja mõiste "president". Töögrupp oli siin tõepoolest ühel nõul, kui asja arutati. Ja asja arutati üsna põhjalikult ja tutvuti ka Rahvuskogu protokollidega, kus sama küsimus oli diskussiooni objektiks ja kus, võiks öelda, argumendid jagunesid pooleks nii oma arvult, kui ka oma sisuliselt jõult. Meile imponeeris presidendi mõiste, termin rohkem. Imponeeris see rohkem sellepärast, et võrreldes Rahvuskogu aegadega on terves maailmas aeg väga kiiresti edasi läinud. Presidendi nimetus on saavutanud laia populaarsuse ning kõigile üheselt mõistetav, millise ametiisikuga tegemist on, ja eriti mõistetavaks muutub see pärast seda, kui loetakse läbi ka põhiseadus ja saadakse teada tema volituste maht.

Teiseks, ka Rahvuskogus oli pika diskussiooni üks küsimusi tõlke probleem. Tollane praktika jõudis väga sageli sinnamaale välja, et nähti vaeva mis nähti, paljudesse väliskeeltesse tõlgiti ta lõpuks ikkagi presidendina.

Nendele materjalidele toetudes ja ka isiklikku arvamust väljendades jäädi presidendi nimetuse juurde.

Keeleline korrektor hr. Hint selliste küsimustega ei tegelnud, ta tegeles keelelise korrektuuriga, nagu ka saatekirjast välja paistab, keeleliselt ta seda terminit ei vaidlustanud.

§119. Taolise täienduse lisamine on üsna põhimõttelise otsustuse küsimus. Kahtlemata on seal seda võimalik teha, ilma et kannataks selle eelnõu struktuur. Paraku me pidasime silmas, et Eesti Vabariigi noor kodanik, eriti riikluse taassünni ja taasülesehitamise perioodil võiks ja peaks oma spetsiifilise panuse andma ka riigikaitse ülesannete täitmisele. See oli meiepoolne motivatsioon, miks me seda teed läksime, nagu ta praegu tekstis kirjas on.

Juhataja: Hr. Erm, palun.

A. Erm: Lugupeetud hr. Raidla! Minu küsimused puudutavad 14.peatükki - kohalikud omavalitsused. §149 ütleb: valla, alevi, linna esindusorganiks on volikogu, kes valitakse

Üldisel, otsesel, ühetaolisel salajasel hääletamisel. Kas te peate mõistlikuks, et põhiseadusse on programmeeritud, et ka sellisel suurel linnal nagu Tallinn on ainult üks volikogu ja teda juhitakse ainult ühest keskusest?

Teine küsimus: kuidas on põhiseaduses tagatud omavalitsuste iseseisvus, et ei tekiks olukorda, et tegelikult juhitakse omavalitsuste tegevust kas siis maahärra, ülevalt poolt määratud maahärra, linnapea või kuberneriga kaudu?

J. Raidla: Tõepoolest §149 suhtes me peame silmas seda, et Tallinnas on üks esindusorgan, esinduskogu. Kui 14.peatükki ja kogu seaduseelnõu teksti lugeda, siis selgub täpselt, et vabariikliku linna staatus kui selline kaob põhiseaduse vastuvõtmisel hoopis Eestist ära. See tähendab, et ka Tallinn on omavalitsusüksusena võrdne teiste omavalitsustega. Sellest loogikast on praegu siin lähtunud. Millise struktuuri see esinduskogu Tallinna jaoks, tema omavalitsuslikuks juhtimiseks välja arendab, see on tema enda pädevuses, millesse riik otseselt sekkuma ei hakka. Seda saab teha ainult Riigikogu seaduste väljandmise teel, kuid kui Riigikogu aktsepteerib omavalitsuse seaduste raames autonoomsuse iseseisvuse, siis loodetavasti ta seda teed ilmselt ei lähe.

Nüüd omavalitsuste iseseisvuse garantiidest. Paljud neist on siinsamas, 14. peatükis kirjas. Esimene siiski oli kirjas ka peatükis "Rahvas", millest meil oli korduvalt juttu, nii ettekandes kui ka küsimuste kaudu. Põhimõtteliselt välistatakse tõlgendus, et ka omavalitsuse tegevust võiks käsitleda riikliku tegevuse ühe allühikuna või allharuna, see välistatakse juba selle kaudu, et rahvas oma hääleõiguslike kodanike kaudu riigivõimu teostades ei pea vajalikuks fikseerida, kui ta rahvahääletusel selle otsuse vastu võtab, et antud funktsioonide hulka kuuluks ka omavalitsuse esindusorganite valimine.

Teine garantii sisaldub selle sama peatüki §-s 147, kus fikseeritakse, et oma ülesannete täitmisel tegutsevad kohalikud omavalitsused seaduste alusel iseseisvalt. Tähendab, et kõik, mis on seadusega lubatud, kuulub nende pädevusse ja ükski teine riigiorgan ei saa midagi nende pädevusest ära võtta või sinna juurde panna, mida seadus ette ei näe.

Kolmandaks, tähelepanelikul tutvumisel on võimalik

leida projektist tõsiasi, et omavalitsuste poolt ametisse nimetatavad, ka nende täitevorganid ja kõrgemad ametiisikud ei kuulu kellegi poolt kinnitamisele, omavalitsuse esinduskogu otsus on selles osas lõplik. Nagu te teate, on praeguse seadusandluse järgi olukord siin mõnevõrra teine.

Ja lõppude lõpuks §155. Ma märgiksin, et selle järgi omavalitsuste tegevusse on võimalik presidendil valitsuse ettepaneku sekkuda ainult seadusega ettenähtud juhtudel, mitte mingisuguse otstarbekuse printsiibil ega muul suvaliselt tõlgendatava põhimõtte rakendamise kaudu.

J. Rätsep: Lugupeetud juhataja, ettekandja ja kolleegid! Ma esitaksin niisuguse küsimuse, milles on ka tegelikult küsimuse esitaja seisukoht sees ja see puudutab terminoloogiat. Arendaksin edasi Kaalepi esimesst küsimust. Kuidas kõrvutamisel õigustada selliseid termineid: Riigikogu, president, Ülemkohus. Ja selle kõrval minu arvates loogilisem kolmik: Riigikogu, riigivanem, Riigikohus. Arendusena veel riigivanem, vanemast alamad astmed on maavanem, vallavanem. Riigikohtust alamad astmed: ringkonnakohus, maakohus, linnakohus.

Kas on küllalt argumentatsiooni, et praegu tarvitusele võetud termineid oleks võimalik põhjendada?

J. Raidla: Mulle tundub, et argumentatsioon on olemas ja otsustada on ilmselt võimalik pärast seda, kui kõik argumendid nii-öelda piltlikult kõrvutada lausa paberi peal. Kõigepealt: Riigikogu, president, Ülemkohus. Siin on kaks probleemi. Riigivanemast oli juttu ja teine probleem on Ülemkohus. Tähepoolest, on olnud kasutusel ju termin Riigikohus. Sin on üsna mitmed argumendid, mis praegu kõnelevad Ülemkohtu kasuks, mitte see argument, et ta praegu on Ülemkohus, vaid argumendid, mis puudutavad tulevast, juba vastuvõetud seadusejärgset situatsiooni, olukorda riigis. Kõigepealt kohtud kui sellised ikkagi jagunevad kaheks. Üheks on riigikohtud, teised on tegelikud arbitraazikohtud, mis ei ole üldse mitte riigikohtud ja millel igasugune seos riiklusega puudub.

J. Raidla: Nende põhiomaduseks on olla vahekohus, need ei ole riigiorganite süsteemi lülilik. Sel juhul me satuksime situatsiooni, kus riigikohus oleks lugejale tõlgendatav kui kõikide kohtute jaoks ühine mõiste ja sel juhul ta ei anna enam edasi nende kohtusüsteemi lülide ja vahekohtu tegelikku olemust.

Edasi. Kohtusüsteem. Nüüd juba riigikohtu süsteem koosneb mitmetest tasanditest, mitmetest lülidest. Linna- ja maakohus on riigikohus. Ka ringkonnakohus on riigikohus. Ta ei ole mitte riigi kohus. Sellisel juhul ülemkohus näitab nende kohtuastmete gradatsioonid. Kui viia nüüd ainult ülemkohus riigikohtuks, siis tekib kohe vastutõlgenduslik küsimus: kas linna- või maakohus või esimese astmena toimuv halduskohus, mida praegu käsitletav projekt ette näeb, ja ringkonnakohus kui apellatsiooniasutuste sel juhul ei ole riigikohtud? Sel juhul on paigast ära ikkagi mõistete süsteem. Sellepärast on praegu jäänud sellisele terminite kasutamisele nii-öelda truuks, kuid eelöeldud argumentatsioon ei tähenda, et vastupidised argumendid puuduksid. Küll aga tundub praegu meie arvates loogilisem projektis kasutatav terminoloogia, mis järgib mitte niivõrd terminite keelelist sobivust, omavahelist kokkukuuluvust, kuivõrd nende mõistete sisu, mis ühe või teise termini taga peitub.

Mis puudutab järgmist ahelat - maavanem, riigihivanem, siis see on tõepoolest omaette huvitav probleem. Kui oleks aega antud teemal pikemalt peatuda, võiks väga pikalt põhjendada, mismoodi Eesti ühiskonnale on aastasadu olnud omane just nimelt omavalitsuslik juhtimissüsteem, ja samas juurde tuua, et riiklik traditsioon on üsna lühikene, see on mõeldav aastaümnetega ja seetõttu ka siin sisuliselt langevad need omavahelisse, mitte kõige täpsemasse suhtesse. Omavalitsuslik termin maavanem, aastapikku siin kasutusel olnud, ja teiselt poolt riigihivanem, tegelikult presidendi funktsioonides, nii nagu ta praegu tekstis ka ette on nähtud. Selline oleks meiepoolne argumentatsioon, mida kindlasti kolleegid täiendaksid. Kõrvutame, ühitame, otsustagem, see õigus on Assambleel.

Juhataja: Aitäh. Lugupeetud kolleegid! Sõna küsimuse esitamiseks soovivad veel hr. Reinson, hr. Sirendi ja pr. Endre. Juhatus teeb ettepaneku piirduda nimetatud küsimuste esitajatega. Meil on võimalik ju jätkata esitatud teema arutamist nii toimkondades kui ka sõnavõttudes.

Järghmisena saab küsimuse esitamiseks sõna hr. Reinson. Palun.

J. Reinson: Lugupeetud juhataja, austatud härra minister! Öelge, palun, §40. kohta. Kui omandiõiguse kindlustab riik, kes siis ikkagi kindlustab teda? Ja miks selles osas on

loobunud varasemate konstitutsioonide mõttest, et omandiõigus on kindlustatud ja omandiõiguse piirangud, mitte sisu ja piirid, määrab seadus.

Ma tahtsin küsida presidendi kohta. Põhiseadus on sätestatud selliselt, et Riigikogul on seadusandliku algatuse õigus sätestatud seadusandluse peatükis, valitsusel ja presidendil on see ära nimetatud ka vastavates peatükkides. Miks see nii on?

Ja haakuvalt Peet Kase küsimusega presidendi õigusest Riigikogu laiali saata vastavalt §77 4. lõikele. See redaktsioon jätab tõesti mulje, et see õigud on piiramatud, kuna selle seaduse teistes peatükkides, kui mingi õigus või piirang on seotud teiste paragrahvidega, siis sellele ka viidatakse, aga siin ei viidata sellele, et kuulutab välja vastavalt §-le 102, 84, 118. Miks see nii on?

J. Raidla: Omandiõigust ei saa tegelikult mitte keegi peale riigi garanteerida. Tema ainsaks garanteerimise meetodiks on riigi poolt rakendatav seadusandlus. Seepärast on ta ka §-s 40 selliselt sätestatud. §-s 40 on veel mõningad printsipiidid, mida riik hiljem, oma seaduste vastuvõtmisel, peab arvestama kui põhiseaduse poolt ettekirjutatud põhimõtteid. Need on praegu §-s 40 kirjas. Kui peetakse vajalikuks neid põhimõtteid laiendada, täiustada, on see võimalik, kuid ma ikkagi rõhutan, mitte keegi peale riigi omandi puutumatus seadusandluse kaudu kindlustada ei saa.

Järgmine küsimus. Miks seadusandlik initsiatiiv Riigikogu puhul on antud seadusandluse peatükis? Valitsuse ja presidendi puhul nende peatükkides. Üsna lihtsal põhjusel. Riigikogu traditsiooniliseks tegutsemisvormiks seadusandluses on seaduste vastuvõtmine. Seaduste algatamine on tema õigus, kuid see ei ole tema traditsiooniline tegevusvorm, seetõttu on see viidud ka seadusandlusesse, et anda seadusandluse peatükis täielikum ülevaade ja kompaktsem pilt sellest, mismoodi seadusandlik protsess ja protseduur selle põhiseaduse järgi liigub. Kui Assamblee peab vajalikuks märkida ära see Riigikogu pädevuse sätestamisel, on see täiesti võimalik.

Mis puudutab §77 4. lõiget, siis ma siin juhin tähelepanu, et president siin nimelt kuulutab riigikogu valimised välja, mitte ei otsusta. Need asjaolud, mille puhul Riigikogu

valimised toimuvad, on põhiseaduses kirjas.

Juhataja: Hr. Sirendi, palun.

A. Sirendi: Lugupeetud ettekandja! Õnneks hr. Reinson küsis 2 küsimust juba ära, mul jäi üks veel.

Ettekandes oli märgitud, et autoritaarsus ja diktatuuri oht ei ole kadunud. Sel juhul jääb 95% eelnõu tekstist tähendusetusks. Mul oli küsimus võimude tasakaalu kohta, sest me tuleme ju sellest ühiskonnast, kus seda tasakaalu pole olnud või kus tegelik võim polnudki seadusandlike võimukandjate käes või seaduslike võimukandjate käes. Paragrahv 62 11. punktis on, et Riigikogu otsustab umbusalduse avaldamise vabariigi valitsusele. Millised on valitsuse seaduslikud õigused käsitada seda või selle ülestõstmist riigipöördeksena ning millised seaduslikud garantiid, seaduslikud võimalused on valitsusel oma toetajate parlamendiväliseks mobiliseerimiseks ja millised garantiid täidesaatva võimu ebaseadusliku tegevuse ärahoidmiseks selles liinis?

J. Raidla: Täidesaatva võimu tegevuse ebaseaduslikkuse ärahoidmise kõige suuremaks garantiiks on põhiseadus ja temasse sisseprogrammeeritud mehhanismid, mille alusel on võimalik taolist valitsust ohjeldada, kui ta peaks mingisuguse rumala juhuse tõttu tõepoolest Riigikogu enamusega või siis poolthäälte enamusega ametisse saama.

Edasi. Millised on valitsusepoolsed võimalused? Küsimus oli selles, et valitsusel oleks välistatud võimalus tõlgendada Riigikogu poolt umbusalduse avaldamist riigipöördena. Sellist võimalust ei ole. Kui selline umbusalduse avaldamine otimub, siis ainult põhiseaduslikus korras. Tõsi, valitsusel on võimalus mitte kuulutada endaj kukutamist riigipöördeks. Põhiseadus pakub talle teatava kaitsemehhanismi, mis on ka tekstis kirjas. Nimelt ühes ja samas küsimuses ei saa umbusalduse hääletust tõsta enna, kui on möödunud 3 kuud samas küsimuses Riigikogus toimunud umbusalduse hääletusest. Millised on mehhanismid? Millised on tõkendid või garantiid, et valitsus ei kasuta parlamendiväliseid mehhanisme, see küsimus ei ole mulle päriselt arusaadav, sest kogu valitsuse ja võimuorganite tegevus püütakse selle eelnõuga viia põhiseaduslikesse raamidesse. Ma rõhutan, seaduslikku võimalust tegevuseks väljaspool põhiseadust selles eelnõus ei ole.

Juhataja: Viimased küsimused pr. Endreilt. Palun.

S. Endre: Austatud härra juhataja, austatud härra minister! Teie ettekandest ja ka küsimustele vastamisest ei ole ma saanud küllalt motiveeritud selgitust ja ma olen valmis esitama ka oma vabanduse, kui see on üksnes minu viga. Millistel kaalutlustel olete oma projekti 2. peatükist välja jätnud kodakondsuse seaduse põhialused, s.t. miks olete jätnud määratlemata Eesti Vabariigi kodanikuks saamise põhialused? Kas ei peaks uues põhiseaduses küllaltki täpselt piiritlema lisaks senisele kodanikkonnale ka pagulastele ja uusasukatele kodakondsuse andmise alused? Aitäh.

J. Raidla: Kodakondsuse kohta tähepoolest pikalt kirja pandud norme käesolevas tekstis ei ole. Neid ei olnud ka 1937. aasta põhiseaduses. Seal on mõnevõrra pikem, seal näidati ära üks printsiip, nimelt põhiprintsiip, veresuguluse põhimõtte kodakondsuse andmisel. Lähtutud on sellest, et antud küsimused on põhiliselt kodakondsusseaduse reguleerimise objektiks, ja kui ka 1938. aasta kodakondsuse põhimõtte reguleerimist põhiseaduses käsitleda, siis seal on tegemist, tõsi, väikesemahulise, kuid kvaliteedilt siiski väikese apšuga, nimelt 1938. aasta kodakondsuse seadus ühel juhul rakendades ka jus soli põhimõtet, leidlaste puhul näiteks. Seaduse loogika järgi ei ole oluline see, kas üks või teine küsimusterühm on suur või väike, tähtis on tema kvalitatiivne olemasolu või puudumine, seetõttu ei oma ka tähtsust, kas veresuguluse või territoriaalsuse põhimõtet rakendatakse sel juhul 10 000, teisel juhul 10 000 puhul, küsimus on põhimõttes ja sel juhul ka praegused projekti koostajad ei riskinud minna sellele, et anda omapoolsed seisukohad rakendatavate printsiipide või nende mahtude suhtes.

Teine küsimus täiendab esimest küsimust ja ilmselt peab silmas seda, et fikseerida võimalus põhiseaduslikul meetodil, mille järgi kodanike ringi täiennemine saab toimuda naturalisatsiooni korras. Ma juhin tähelepanu, et 1938. aasta kodakondsusseaduse, kui ma ei eksin, §2 või §3 p. 2 nägi ette hoopis teistsuguseid võimalusi. Ja ärge mõistke mind valesti, kuid see 2. punkt ei ole mitte midagi muud kui optsioon, mis on kodanikeks võtmine riikidevahelise lepingju korras. Ma peab sellel võib-olla nüüd pikemalt peatuma, kuna optsiooni küsimus on olnud teravalt üleval ja reeglina tema mitte adekvaatse sisu

tõttu. Ma kordan, ma olen seda siit kõnepuldist paar korda teinud. Optsioon ei ole rahvusliku õiguse küsimus. Optsiooni korras kodakondsuse omandamine on riikidevaheliste lepingute küsimus. Seetõttu meil tekib väga raske probleem printsiipide kirjapanekul, kuivõrd me ei tea, milliseid täiendusi peetakse vajalikuks 1938. aasta kodakondsuse seaduse taasjõustumisel teha. Ja teiseks, 1938. aasta kodakondsusseaduses sisalduvad väga mitmesugused printsiibid kodakondsuse andmisel. Ma mõistan väga hästi, et kodanike ringi laiendamise põhiprintsiip peab olema naturalisatsioon.

Juhataja: Suur tänu, hr. Jüri Raidla, küsimused on sellega lõppenud. Kell on 13.50. Vastavalt reglemendi §1 p. 4 on lõunavaheaeg kella 14-st kuni 15-ni. Kallid kolleegid, juhatus teeb ettepaneku tuua lõunavaheaeg 10 minutit ettepoole. Kuivõrd on tegemist reglemendi muutmisega tänaseks lõunavaheajaks, siis meil on vajalik see küsimus läbi hääletada. Palun kohaoleku kontroll. Kohal on 37 Assamblee liiget. Kes on esitatud ettepaneku poolt, palun hääletame. Poolt on 27, vastu 4, erapooletuid 5. Pärast lõunat algab Assamblee töö kell 14.50.

L õ u n a v a h e a e g

Juhataja: Lugupeetud kolleegid, lõunavaheaeg on lõppenud, palun istuda oma kohtadele. Kohaloleku kontroll. Kohal on 60-st Põhiseadusliku Assamblee liikmest 24.

Lõunavaheajal laekus juhatuselt hr. Linnart Mällilt hr. Lepsi koostatud põhiseaduse projekt. Nii selle projekti kaaskiri kui ka projekt jagatakse teile välja tänase istungi lõppedes.

Lõunavaheajal on jaotatud teie laudadele Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee töö kalenderplaani projekt. Selle projekti on koostanud Põhiseadusliku Assamblee juhatus ja ta palub, et te leiaksite aega selle projektiga tutvuda, teha oma märkused ja ettepanekud selle projekti kohta. Me saaksime selle kalenderplaani kinnitamise juurde tulla nädala pärast reedel.

Sõna on soovinud hr. Hallaste. Hr. Hallaste oli eksikombel vajutanud klahvi ja meil on võimalik jätkata päevakorda.

Palun kõnetooli ettekandeks hr. Seppa. Tuletan kolleegidele meelde, et eelmisel istungil ma informeerisin teid 4 kolleegi, hr. Seppa, hr. Tarto, pr. Endre ja hr. Runneli

esitatud ettepanekust. Selle ettepaneku tekst on teil kaustas. Palun, hr. Seppa, teil on sõna pooleks tunniks.

Ü. Seppa: Härra esimees, daamid ja härrad! Arvan, et meie poolt esitatud põhiseaduse eelnõu ei vaja nii pikka ja põhjalikku tutvustamist, kui tegi seda oma töögrupi poolt esitatud eelnõuga hr. Raidla. Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseaduse koostasid oma aja parimad Eesti juristid, see on meie õigusteaduse korüfeede looming. Ta on läbi käinud rahvusvahelisest ekspertisist, talle on hinnangu andnud ka mitmed rahvusvaheliselt tuntud teadlased. Eesti põhiseadus on põhiseaduste ajaloos ja ka kehtivana praegu arvel paljude riikide arhiivides ja dokumentide kasutamise aluseks. Ma toaksin selle kohta ühe näite, mida võib-olla paljud meie hulgast ei tea. Rootsi rahvusvahelise õiguse spetsialist Agu Kriisa Stockholmist kirjutab, et Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseadus vastab demokraatia nõuetele ja õigusriigi mõistele ning on kooskõlas nüüdse rahvusvahelise õigusega. Sellepärast pole ime, et kui koostati 1974.aastal kehtima pandud Rootsi põhiseadus, siis oli Eesti Vabariigi põhiseadus rootslastele üheks eeskujuks. 1938.aasta põhiseadust on põhjalikult õigusteadlaste poolt uuritud ning kiidetud kui ka kritiseeritud. Nii palju vaidlusi ei ole vist ükski normatiivakt Eestis põhjustanud, kui käesolev. Eriti terav ja eitav suhtumine on osaks saanud kommunistide poolt. Ühe põhjaliku uurimistöona mainiksin härra Advig Kirise õiguskandidaadi dissertatsioon, mis oleks soovitav läbi lugeda Assamblee liikmetel. Ei saa salata, et kõnealusel aktil on puudusi. Minu arvates on praegu tema suuremateks puudusteks legislatiiv- ja sekutiivorganite mitteküllaldane tasakaalustussüsteem ja riigipea liiga suured volitused. Ilmselt ei vaja vabariik kaasajal ka kahekojalist parlamenti. Parandusena tuleks sisse viia ka mehhanism, mis reguleeriks vabariigi kodanike ja riigiorganite tegevust okupatsiooni tingimustes, ja säilitaks Eesti rahvusliku riigi juriidilise olemasolu ka võõra võimu ajutises ikkes. Seda on ära märkinud ka teiste riikide õigusteadlased ja sama Agu Kriisa, keda ma enne tsiteerisin, kirjutab, et Eesti Vabariigi põhiseadus ei näinud ette okupatsiooni, sest puuduvad sätted, mida tohib ja mida ei tohi teha okupatsiooni tingimustes. Sellepärast toon näite Rootsi põhiseadusest, mille kohaselt okupeeritud aladel ei saa vastu

võtta otsuseid, mis muudavad või teevad kehtetuks põhiseaduse, parlamendi kodukorra, parlamendi valimisseaduse. Selle juures peaksime arvestama ka oma okupatsiooni tingimusi, nii et seaduste vastuvõtmise juures tuleks seda meeles pidada.

Kõige eeltoodu juures ei tohi me unustada, et 1938.aasta põhiseadus on Eesti Vabariigi taastamise seisukohalt praegu formaal-juriidiliselt ainuke kehtiv põhiseadus, mida pole keegi tühistanud. See, et seda põhikorra akti on okupandid rikkunud ja ignoreerinud, ei anna meile mitte mingisugust õigust käituda nii, nagu poleks seda praegu üldse olemaski. Me peame kompromissitult arvestama, et ta on meie vabariigi õiguskontinuiteedi ainus kandja ja tema ignoreerimine põhiseaduse edasiarendamisel on õigusliku diskontinuiteedi tekitamine. Kui jääme selle juurde, et me taastame Eesti Vabariigi õigusliku järjepidevuse alusel, peame teda vaieldamatult arvestama kui põhialust formeerivat põhikorra akti. Sellisel seisukohal on ka härra Heinrich Mark. Mõned päevad tagasi antud intervjuus ütleb ta (on avaldatud Teatajas nr.16, 21. septembril), et on loogiline ja loomulik samm, et ka meie tunnustaksime ka seda Eesti Vabariiki, mis okupeeritud 1940.aastal. Sellest on õige poliitiline järeldus, et nüüd tuleks riigielu juhtimise aluseks võtta Eesti Vabariigi kehtiv 1938.aasta põhiseadus ja rakendada seda võimaluse piires nii kaua, kui kehtestatakse uus põhiseadus. Põhiseaduse kontinuiteedi rakendamine on demonstratiivseks tõendiks, et oleme loobunud Nõukogude kontinuiteedist, et kehtiva põhiseaduse rakendamisega tõendatakse kogu maailmale, et me oleme loobunud okupantide poolt pealesurutud riigikorrast ja oleme Eestis taastanud tõelise Eesti Vabariigi, mida on tunnustanud enamik välisriike kogu okupatsiooni kestel.

1938.aasta põhiseadus on see dokument, mis ühendab meid ja meie aega ajaloolis-õigusliku sideme kaudu esimese riigiõigusliku aktiga, s.o. 28.novembri 1917.aasta otsusega kõrgeimast riigivõimust, ja teeb Eesti Vabariigi ajalooliselt ühtseks riigiks.

Hr. Raidla mainis oma ettekandes, et tema juhitud töögrupp lähtus kõigist eelnevaist Eesti Vabariigi põhiseaduslikest aktidest. Ära kuulanud tema ettekande ja tutvunud esitatud eelnõu sisuga, olen ma täiesti nõus ka tema sõnu aktsepteerima. Kuid sõnad on ruumis maju võnkumine. Tema

esitatud eelnõus ei ole ainsagi sõnaga mainitud, et tegemist oleks 1938.aasta põhiseaduse edasiarendamisega. Rahvas võib tõlgendada hr. Raidla töögrupi redaktsioonis põhiseaduse eelnõu uue riigiõigusliku akti kavana ja meie tegevust selle aktsepteerimisel uue vabariigi loomiskatsena. Lisaks eeltoodule tahaksin ma veel rõhutada üht aspekti, mis ei ole küll juriidiline, kuid mõjutab Eesti rahva iseteadvust ja tõstab eneseväärikust. See on põhiseaduse pikaealisuse küsimus. Maailma rahvad räägivad vaimustusega Ameerika Ühendriikide konstitutsioonist, mis on suutnud vastu pidada üle 200 aasta, on ka tänapäeval kaasaegne, hoolimata oma arhailisest keelest, ning suuteline reguleerima kõiki suhteid, mis on tekkinud pärast tema vastuvõtmist. Kogu tema kaasaegsus on saavutatud hilisemate täienduste ja parandustega. 1938.aasta põhiseaduse aluseks võtmine ja tema edasiarendamine täienduste ning paranduste teel muudaks ka meie põhiseaduse juba üle 50-aastaseks, mis on rahvusvaheliselt lugupidamist äratav akt.

Ma siin toaksin veel Rootsi juristi hr. Kriisa arvamuse. Ta ütleb niimoodi, et kui Rrsyi vabaneb okupatsioonist, siis saab taastada ainult Eesti Vabariigi 1938.aasta põhiseadust, ei midagi muud. Muidugi saab põhiseadust muuta, kuid muutmine saab toimuda ainult kehtiva põhiseaduse vastavate sätete kohaselt. Vastasel juhul on muutmine õigusvastane ja kehtetu. Kui me ei võta aluseks oma 1938.aasta põhiseadust, siis ähvardab meid kogu aeg rahvusvahelise õiguse seisukohast etteheide, et me oleme rikkunud õiguslikku kontinuiteeti, ja konstitutsiooni mittetunnustamise oht.

Tahaks veel öelda, et riigid, kes võtavad tihti vastu põhikorra akte, ei ole kunagi osutunud püsivaiks. Kõige eeltoodu põhjal on ainuõige võtta meie töö aluseks praegu kehtiv 1938.aasta põhiseadus ja kõik eelnõud, mis on esitatud tema täiendus- ja parandusettepanekutena, seda enam, et hr. Raidla töögrupi poolt esitatud eelnõus on paljud lihtsalt uue sõnastuse saanud 1938.aasta põhiseaduse osad.

Ma võiksin veelgi tuua argumente 1938.aasta põhiseaduse aluseks võtmise kasuks, arvan aga, et praegu esitatud seisukohad on Assambleele küllaltki veenvad ja heakskiitu väärivad. Täna tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh, hr. Seppa. Lugupeetud kolleegid, teil

on võimalik ettekandjale küsimusi esitada. Esimesena on sõna küsimuse esitamiseks hr. Järlikul. Palun.

R. Järlik: Lugupeetud juhataja, lugupeetud ettekandja! Te ütlesite, et 1938.aasta põhiseadus on Eesti Vabariigi õigusliku kontinuiteedi kandja, et seda ei ole keegi ära muutnud ja seda polegi kellelgi õigust muuta olnud, et selle peaks taaskehtestama. Aga kui teda ei ole keegi ära muutnud ja kellelgi pole õigust muuta olnud, siis pole mitte midagi taaskehtestada. Te ütlesite, et põhiseadust tuleks ainult täiendada ja parandada, aga ma loen sellesama põhiseaduse §-st 146, mis ütleb, et põhiseaduse muutmise algatamise õigus on Eesti Vabariigi presidendil ja kui ka riigivolikogu või riiginõukogu seadusliku koosseisu enamusel. Milles te näete siis üldse Põhiseadusliku Assamblee rolli, kellel poleks selle põhiseaduse kallal õigust absoluutselt mitte midagi teha?

Ü. Seppa: Ma näen meie rolli selles, et me valmistaksime ette ühe korraliku Eesti Vabariigi põhiseaduse, mis põhineks 1938.aasta põhiseadusel. Selle vastuvõtmise lahenduse peab leidma Ülemnõukogu. Mismoodi ta seda kehtestab, see ei olegi üldse meie küsimus, kuid me ei saa jätta aluseks võtmata nimetatud põhiseadust.

Juhataja: Aitäh. Sõna soovis ka hr. Uluots, millegipärast kompuuter seda ei näita. Ma palun, et hr. Uluotsale antakse võimalus esitada küsimus. Palun.

Ü. Uluots: Mul on teile niisugune küsimus. Kuidas te hindate presidendi rolli hr. Raidla poolt esitatud variandis?

Ü. Seppa: Ma leian, et presidendi roll on Raidla eelnõus liiga suur. Mina isiklikult pooldaksin, et Eesti Vabariigis oleks riigivanem, võim oleks küllaltki piiratud, et parlamentaarne võim oleks suur, võimalikult tugev ja et president oleks riigivanem, et ta kajastaks rohkem vanemlikku kui valitsevat võimu.

Juhataja: Aitäh. Hr. Sirendi.

A. Sirendi: Lugupeetud ettekandja. Hr. Raidla variandis on aluseks võetud loomulikult 1938.aasta variant, ta on igal juhul väga kasulik selle põhiseaduse väljatöötamisel, kaasajastamisel, vähemalt kui me võtame sellise seisukoha. Aga kas ei oleks teie arvates otstarbekas hääletada läbi see küsimus, kumba eelnõu võtta aluseks, sest ka meie toimkonnas olid tõsised

arutlused selle küsimuse ümber ja jõudsimel ka mingile seisukohale.

Ü. Seppa: Ma arvan, et see hääletatakse nagunii läbi. Minu seisukoht on ikkagi see, et aluseks tuleks ikkagi võtta 1938. aasta põhiseadus ilma igasuguse hääletamiseta ja Raidla parandused võiksime viia sinna sisse, niipalju kui nad on meile vastuvõetavad ja kui palju me suudame need endale vastuvõetavaks teha. Ma arvan, et peaks muidugi kasutama ka kõiki muid eelnõusid ja mõtteid, Assamblee peab olema asjalik tööorgan ja peab tegema ühe korraliku Eesti Vabariigi põhiseaduse. Kuidas see vastu võetakse ja kuidas see kehtestatakse, ei puutu enam meie kompetentsi.

A. Erm: Lugupeetud hr. Seppa. Mõlemad Eesti Vabariigi põhiseadused, ma mõtlen nii 1938. aasta põhiseadust kui ka minu käes olevat ja 1924. aasta numbrit kandvat, märgivad, et riigivõimu kandjaks Eesti Vabariigis on rahvas. Millel põhineb nii kindel veendumus, et just 1938. aasta põhiseadus on see, mis tuleks aluseks võtta, mitte esimene põhiseadus, mis tegelikult on vaba paljudest nendest puudustest, mida te nimetate selles 1937. aasta põhiseaduses.

Ü. Seppa: Minu väite aluseks on juriidiline loogika, sest kõik eelnevad põhiseadused, 1920-ndate ja 1933. aasta põhiseadused lihtsalt ei kehti, sest 1938. aasta põhiseadus muutis nad kehtetuks. Neid võib kasutada küll töö alustena, aga mitte võtta aluseks, sest nad ei ole kehtivad.

I. Raig: Hr. Seppa, ma sooviksin jätkata küsimusega, mida esitas juba hr. Uluots, nimelt kuidas teie arvates on võimalik kokku viia tugev presidendivõim, mida te ka nagu toetate, ja parlamentaarne riik?

Ü. Seppa: Ma ei ole seda öelnud, et ma toetaksin tugevat presidendivõimu. Ma tunnistasin, et ma toetan tugevat parlamendivõimu ja presidendivõimu vähendamist. Ma nimetasin, et presidendi asemel võiks meil olla riigivanem, kellel on rohkem vanemlik võim kui valitseja võim.

Juhataja: Suur tänu teile, hr. Seppa. Küsimusi rohkem ei ole.

Ü. Seppa: Ma tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Meil on võimalik edasi minna päevakorrapunkti 1.3. juurde. See on toimkondade kaasettekanded. Esimesena saab

kaasettekande tegemiseks sõna I toimkonna esimees või keegi teine, kellele esimene toimkond on volitused andnud. Palun.
Hr. Salum.

V. Salum: Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Üldsätete ja seadusandluse toimkonna kahel koosolekul oleme jõudnud seisukohale, et teksti aluseks on kõige sobivam võtta 1937.aasta põhiseadus. See on ühelt poolt juriidilise kontinuiteedi jätkuna ja teiselt poolt see põhiseadus on vaba päevapoliitilistest võbelemistest ja on oma sõnastuselt viimistletum. Raidla juhitud eelnõu on stiililt ebaühtlane ja see ei ole mitte ainult stiili küsisimus, vaid see tuleneb ka selle eelnõu nii-öelda sisulisest, mõistelisest ebaühtlusest. Me otsustasime võimalikult vähe muuta 1937.aasta põhiseadust ja seda just eelkõige selletõttu, et mida rohkem kasutada väljakujunenud sõnastust, seda kindlam järjepidevus on tagatud. Muudatusi tuleks teha ainult siis, kui need tõesti on paremad ja vajalikud.

Preambulas me viisime esimesse lõiku sisse ühe sõna, see on alguses: ...eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlustada, arendada oma riiki. Ka "taastada", kuna 1920.aasta ja 1937.aasta põhiseaduse preambulad kajastavad konkreetselt nende vastuvõtmist. Nii et siin on sõna "taastada". Preambula neljandasse lõiku lisasime sõnaühendi "kaitseks maale ja rahvale". Kuna toimkonna liikmed pidasid vajalikuks rõhutada ökoloogilist külge ja samuti ka rahvuse mõistet, aga rahvusriigi või rahvuse kestmise mõistet ei pidanud enam vajalikuks nii selgelt rõhutada. Toimkond hääletas üksmeelselt juurde täienduse "kaitseks maale ja rahvale", mis on ju eesti stiilitraditsiooni jätkamine. Liia Hänni ettepanek leidis ka toetust samas lõigus, "pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises ühiskondlikus edus ja üldises kasus".

Preambula viimases lõigus (see on kõik 1937.aasta põhiseaduse teksti juures, kus "kõrgeim võim on rahva käes"), võiks rahva mõistet lahti kirjutada: "...24. veebruaril 1918.aastal väljakuulutatud Eesti Vabariigi kodanikkonna käes". Seda me lõplikult ei otsustanud, see on ka praegu ühe variandina välja pakutud, et seda preambulat kokku võtta ja rahva mõistet selgemalt piiritleda, et ei oleks mitmeti tõlgendatav. Selle lõigu viimane lause: "Kõrgeim riigivõim on rahva käes, mida juhib valitsev riigipea kahekojalise rahvaesinduse ja selle poolt

moodustatud valitsuse tasakaalustatud koostöö". Seda me esialgu ei otsustanud lõplikult ära, nii et selles osas oleks hea mõtteid vahetada. Vaatlesime veel üldsätteid ja siin oli ka 1937.aasta põhiseaduse üldsätete tekst meil aluseks. Ja siin oli samuti §1 juures "Riigivõimu, kõrgeima riigivõimu kandjaks on rahvas, 24. veebruaril 1918 rajatud Eesti Vabariigi kodanikkond, kelle õigused on võõrandamatud". See on ka üks ettepanek, mida me ei ole veel lõplikult otsustanud ja siin on küsimus Assambleele, kuivärd vajalikuks peetakse rahva kui riigivõimukandja õiguste täpsemat piiritlemist.

Siis küsimus, mille kohta on juba tulnud väga palju ettepanekuid - Eesti riigi maa-ala kohta (§2). Eesti riigi maa-ala koos territoriaalse õhuruumiga on lahutamatu tervik, nii nagu Raidla projektis on seda rõhutatud. Seda enamus toetas ja oldi üksmeelel, et seda tuleks täpsemalt piiritleda Tartu rahulepingu ja järgnevate lepetega määratletud piirides.

Eestimaa on lahutamatu tervik Tartu rahulepinguga määratud piirides. Nii et seda peaks täpsemalt küll piiritlema, seda on üldsätetes vaja teha.

Siis §3 2. lõikes viisime üksmeelselt sisse täienduse: "põhiseadus on vankumatuks juhteks vabariigi presidendi, Riigikogu, vabariigi valitsuse ja kohtute tegevuses, mis korraldatud võimude lahususe ja tasakaalu mõttes". See täiendus on ka Raidla eelnõus. Siis peeti vajalikuks üldsätetesse sisse viia §7, mis sätestab, et Eesti Vabariigi pealinn on Tallinn, ja §8 - Eesti Vabariigi hümniks on "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm". Need oleksid nüüd tulemused, milleni I toimkond on jõudnud, kuid oleks väga vaja teie kõikide ettepanekuid nende kohta. Toimkonna ühine seisukoht oli, et põhiseaduse preambulas ja üldsätetes jääda võimalikult algse teksti juurde, nii nagu minister Raidla siin rõhutas. Selles teises eelnõus on, et põhiseaduse muutmine teha võimalikult raskeks ja seda põhimõtet tuleb rakendada ka uue põhiseaduse tekkimisel, mitte ainult seda n.-ö. deklareerida. See olске lühidalt kõik. Kui on küsimusi, siis ma olen valmis vastama.

Juhataja: Aitäh, hr. Salum. Kriipsutan alla seda, et hr. Salum tegi kaasettekande täpselt 10 minutiga, nagu meil oli juhatuse istungil kokkulepe. Kui te te soovite kaasettekandjale esitada küsimusi, milleks reglement võimaluse annab, palun

sellest siis märku anda. Küsimusi ei ole, veel kord aitäh, hr. Salum.

II toimkond, härra Rumessen.

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja, lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! II toimkond on arutanud põhiseaduse teist peatükki, mis käsitleb põhiõigusi, vabadusi ja kohustusi ehk siis 1938.aasta variandi järgi Eesti kodanike õigusi ja kohustusi.

Kui me praegu lähtume sellest, et formaal-juriidiliselt kehtib 1938.aasta põhiseadus, siis ka mina pooldan seda, et Assamblee deklareeriks, et me peaksime oma töö aluseks võtma just 1938.aasta põhiseaduse. Teiseks on meile praegu esitatud hr. Raidla poolt juhitud töögrupi eelnõu, mis tegelikult ja sisuliselt väga väheses osas toetub samuti 1938.aasta põhiseadusele, nii et ma ei näe siin isegi põhimõttelist vastuolu. Kuid meil on praegusel hetkel võrdlemisi raske otsustada, ja üldse, mida tähendab aluseks võtmine? Sellepärast, et reglemendis ei ole see sätestatud. See tuleb meil veel ilmselt siis täiendavalt omavahel kokku leppida. II toimkond lähtus oma töös mitte ainult nendest kahest eelnõust, mis on esitatud, vaid ka 1920.aasta põhiseadusest ja 1938.aasta põhiseadusest ja hr. Raidla töögrupi omast.

Missugused on siis üldkontseptuaalsed põhiprobleemid? Minu meelest praegune ajaloolis-poliitiline olukord erineb 1938.aastast, kui võeti vastu põhiseadus. Juba nimetati, et 1938.aasta põhiseadusel peale paljude teiste vigade on ka see, et ta ei näinud ette okupatsiooni. Tähendab, praegu meil tegelikult minu arvates siiski puudub üldkontseptsioon. Kui me räägime kodanike põhiõigustest, siis praegu minul isiklikult ei ole veel selge, kas me peaksime otsustama, et me piirdume ainult nende põhiliste loeteluga, või me peaksime selle loetelu juurde tooma rohkem ka tingimusi. Küsimus on garantiides. Need kodanikuõigused võivad ju olla, aga kui ei ole sätestatud täpselt nende täitmise garantiid, siis nad jäävad liiga deklaratiivseks. Omaette küsimus on muidugi, kui suurel määral üldse täiendada tulevase seadusandluse üldiseid sätteid. Hr. Raidla juhitud projekt pöörab praegu tõsiselt tähelepanu näiteks kohtukorraldusega seotud küsimustele, kuid täiesti välja kirjutamata on jäetud kodakondsuse alused. Ja ausalt öeldes minus tekitab see praegu

hämmastust, arvestades praegu seda, et meie tulevases riigis on kodakondsuse küsimus väga tähtis. Ja ka loomulikult ka praegusel hetkel. Minu arvates oleks vaja neid eraldi sätestada, ka arvestades seda, et põhiseadus on ikkagi suunatud tulevikku. Niisiis lisaks olemasolevale kodanikkonnale oleks vaja ka minu arvates põhiseaduses piiritleda kodakondsuse andmise alused kahele põhigrupile. Näiteks Eestisse saabunud uusasukatele ja teiseks pagulastele. Kuigi senisest põhiseadusest sellekohast eeskuju praegu meil võtta ei ole, võiks Eesti Vabariigi uuest olukorrast ning meie kohustusest lähtudes kujundada ikkagi Eestist demokraatliku riigi.

Põhiseadusesse võiks lisada ka kaks-kolm paragrahvi, mis määratleksid uue kodakondsusseaduse lähtealused. Siia hulka võiks lisada ka kodanikuks saamise põhiprintsiibi. Kuigi 1938.aasta seadus ütleb, et kodanikuks saadakse sündimisega või hilisema seadusliku toiminguga, siis praegu ilmselt oleks otstarbekas ära määratleda printsiip sündimisega - kus. Kas me lähtume sellest kui jus soli printsiibist. Kuigi 1938.aasta seaduses on nad põhimõtteliselt mõlemad esindatud, kuid prevaleerib siiski vereõiguse printsiip. Praegu räägitakse küllalt palju kodakondsuse andmisest siin sündinutele, ilmselt oleks see päris oluline punkt, mis peaks olema ära märgitud.

Seevastu hr. Raidla juhitud grupi eelnõu jätab aga kodakondsuse küsimuse kodakondsuse seaduse hooleks. Kui sellest lähtuda, siis võiks niimoodi talitada ka kohtuseaduse paragrahvide puhul. Ma peaksin veel vajalikuks, et uues põhiseaduses peaksid olema valimisseaduse alused. See tähendab, et oleks ära märgitud, millist valimismeetodit rakendatakse uue Riigikogu valimisel, kas see on isiku valimine, proportsionaalne nimekirja valimine, segameetod või midagi sellist. See oleks vaja sätestada. Ja samuti mõelda selle peale, kas näha ette näiteks saadikute asendamist või mitte. Need ei ole mitte ainult valimisseaduse üksikpunktid, vaid need on küllaltki põhimõttelise tähtsusega ja võiksid olla sätestatud põhiseaduses.

Kodanike põhiõiguste puhul tuleks siiski arvestada, et teiste kodanike või kodakondsuseta isikute õiguste suvaline suurendamine on tõlgendatav Eesti Vabariigi kodanike õiguste ahistamisena. Ja kuidas praegugi mõista olukorda, et võõrriigi kodanikel oleks nagu täielik õigus otsustada Eesti Vabariigi

kodakondsuse küsimuste üle. Ja minu meelest oleks ka oluline kirjutada kodanike õiguste punktis, et Eesti Vabariigi riigivõimuorganites võivad ikkagi töötada ainult Eesti Vabariigi kodanikud, põhimõtteliselt, üldprintsipiibist lähtudes. Nii et kokkuvõttes ma arvan, et me peaksime siiski lähtuma 1938.aasta seadusest, vähemalt tema vaimust, vaatamata kõigile nendele puudustele, millest oli juba siin eespool juttu. Küsimus on ainult selles, kui palju seda modifitseerida ja kaasajastada. Mina peaksin isiklikult väga vajalikuks preambulas fikseerida, et uus põhiseadus lähtub nii 1920.aasta kui ka 1933.aasta ja 1938.aasta põhiseadusest. Nii tagaksime riikliku õigusjärgse printsipiibidest kinnipidamise, sest nii kaua kui säilib põhiseadus, säilib ju ka riik ja see on just garantii, et säilib rahvas ja et kellelgi kunagi tulevikus ei tuleks pähe hakata käsitlema uue põhiseaduse vastuvõtmist uue riigi loomisena, mis võib tulevikus oluliselt kahjustada Eesti Vabariigi kodanikke ja Eesti riigi huve.

Kui me vaatame formaaljuriidiliselt, siis 1938.aasta põhiseadus ju kehtib ja praegu me saame aluseks võtta 1938.aasta seaduse, sest vastasel juhul taanduksime järjepidevuse printsipiibist. Kui me seda aluseks nimetaksime, oleks minu arvates selle küsimuse lahendusega siiski võimalik ühele poole jõuda. See ei ole mitte ainult skolastiline kinnihoidmine seadusetähest, vaid tõdemus, et järjepidevuse kandja on siiski eelkõige rahvas, see tähendab kodanikud, kes teostavad riigivõimu põhiseaduse alusel ja selle kaudu.

Niisiis, uut põhiseadust saaks vastu võtta ainult kodanikkond või selle kodanikkonna enda valitud Riigikogu. Sellest lähtuvalt on kodanike õiguste peatükk minu arvates üldse küllaltki oluline ja tähtis peatükk. Meie toimkond arutas võrdlevalt läbi kodanike õiguste ja kohustuste peatüki, lähtudes praegu nii hr. Raidla esitatud seaduseelnõust kui ka 1920.aasta ja 1938.aasta põhiseadusest. Selle tulemused on meie toimkond fikseerinud protokolliga, millest võib näha, et põhiliselt tegeles komisjon just nende kahe eelnõu võrdlemisega.

Kohati arvestati aga ka 1920.aasta põhiseadust, kuigi seda nii-öelda eelnõuna Põhiseaduslikule Assambleele praegu veel esitatud ei ole. Aga ma arvan, et seda võiks teha ja tuleks teha.

Võrdluse tulemusel selgus, et mitmed paragrahvid olid

täpsemalt sõnastatud siiski kas 1920 või 1938. aasta põhiseaduses. Seetõttu komisjon otsustas valdavalt nende paragrahvide säilitamise kasuks. Kui vaadata hr. Raidla juhitud töögrupi eelnõu, siis komisjoni liikmetele tundusid kohati üldsõnalised ja jäid arusaamatuks mõningad üksikud momendid, mida me loodame täpsustada edaspidi. Näiteks oli siin mitmes kohas probleemiks ärisaladused, samuti tundus olevat liigset tähelepanu pööratud loodusõnnetustele, haiguste tõkestamisele jne. Näiteks selles paragrahvis, kus on juttu avalikest koosolekutest. Ma võiksin praegu mitte kalduda detailidesse, aga siiski nimetada ära mõningad paragrahvid, mille kohta komisjon päris üksmeelselt otsustas teha ettepaneku, et need võiks ära jääda või tuleks neid väga tunduvalt muuta. §-is 13 tekitab komisjonis näiteks päris suurt vaidlust see punkt, mis käsitleb surmanuhtlust. §20, mis käsitleb igapäevast au ja väärrikuse tagamist, tundus olevat küllaldaselt üldsõnaline ja natukene deklaratiivne, kuna sedasama asja väljendavad teised paragrahvid.

Siis §32 teine pool, mis käsitleb koosolekuid lahtise taeva all. §33 tekitab meile küsimusi näiteks see, et keelatud on salaühingud ja liidud. Tekkis küsimus, et kuidas on üldse võimalik keelata salaühinguid.

Probleemiks oli §27, eriti algusosa. §41 on öeldud, et töö on riigi kaitse all. Komisjon otsustas, et see on ka liiga deklaratiivne, kuigi see on pärit 1938. aasta põhiseadusest. Ka see võiks välja jääda.

Ja siis §42, millest meil oli juba enne juttu. Vaatamata hr. Raidla vastusele jäid siiski mõningad lahtised otsad. See tundus komisjonile ebademokraatlikuna. Selles punktis, kus on öeldud, et teiste riikide kodanikule antakse põhiseaduses õigus töötada riigiorganites, tekib küsimus, kus maalt see sätestada, kuidas teda piiritleda. Siin peaks täpsemalt mõtlema.

§48 kohta tegi komisjon ettepaneku see välja jätta. §47, millest siin oli juba varem juttu, tekitab samuti probleeme, riigikeele kasutamise õigust omavalitsusasutustes tuleks ilmselt püüda veidi täpsemalt sõnastada. Kuid samas meie komisjon leidis, et ka 1938. aasta põhiseaduses oleks ilmselt otstarbekas välja jätta §27, mis puudutab niisuguseid deklaratiivseid lauseid, nagu töö on inimese au ja kohus ja on riigi kaitse all. Ilmselt peaks selle üle diskuteerima ja asja arutama.

Probleemiks oli see, et praegu ei ole midagi öeldud eraomanduse kohta. 1920.aasta seaduse §24 näiteks kindlustab eraomanduse puutumatus. Mitmed hr. Raidla esitatud eelnõu paragrahvid vajavad siiski komisjoni arvates praegu nii koostajate kui ka ekspertide põhjendusi.

Leiti ka veel seda, et peatüki ülesehituses on praegu siiski lähtunud varasematest põhiseadustest ja seepärast ei pidanud komisjon võimalikuks paigutada ümber seaduse paragrahve ega muuta tema struktuuri, kuigi seda taotlesid komisjonis teiste riikide kodanike huvidest lähtuvad isikud.

On veel üksikuid probleeme, millest ma ei taha hakata praegu rääkima, näiteks teatav vastuolu 34 ja 33 paragrahvi alguses. Jas põhimõtteline küsimus §-s 41, mis praegu lähtub siiski töösunnist, mida võiks käsitleda riigikesksena. Kui me lähtume 1938.aasta põhiseadusest, siis on see rohkem isikukeskne ja lähtub isiku valikuvabadusest.

Komisjonile on saabunud mitmed täiendusettepanekud nii paljudelt eraisikutelt kui ka näiteks Usuasjade Talitusest, keskkonnakomisjonilt jne. Me püüame neid kõiki arvestada ja peame vajalikuks kaasata oma töölsse eksperte. Ja nagu ma nimetasin, on tekkinud küsimusi eelnõu koostajatele, nii et homme tahaks neid asju arutada.

Lõpetuseks ma tahaksin rõhutada: meie toimkond loeb kõige olulisemaks, et põhiseadus oleks eelkõige ikkagi isiku-, isiksuse- ja kodanikukeskne ning seal oleks vähem keelustavaid sätteid. Riigi ja kodanike huvides on, et kodanik saaks elada ja töötada selles avara seaduse ruumis. Aitäh, ma tänan tähelepanu eest.

Juhataja: Aitäh, härra Rumessen. II toimkonna kaasettekanne kestis 15 minutit. Eraldi on põhjust tänada härra Rumesseni selle eest, et ta juhtis meie tähelepanu, kui ta esitas isiklikke seisukohti. Palun, millised on küsimused härra Rumessenile? Küsimusi ei ole, veel kord suur tänu.

III toimkond, härra Hallaste.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! III toimkond võttis arutelu aluseks autorite grupi poolt esitatud põhiseaduse eelnõu, pidades seda sobivamaks kui 1938.aasta Eesti Vabariigi põhiseadust. See vastab rohkem parlamentarismi põhimõtetele. Järgnevalt tutvustan neid probleeme, mis näitavad

toimkonna liikmete seisukohti. Esiteks. Kas Eesti Vabariigi valitsemise vorm peaks olema presidentaalne või parlamentaarne? Kõik toimkonna töös osalenud 9 liiget olid üksmeelel, et Eesti peab olema piiratud volitustega riigipeaga parlamentaarne vabariik, kus presidendil on tasakaalustav osa Riigikogu ja valitsuse vahel ilma iseseisva seadusandliku ja täidesaatva võimuta. Kuigi kumbki põhiseaduse eelnõu ei vasta sellele tingimusele, olid toimkonna liikmed seisukohal, et autorite kollektiivi poolt ettevalmistatud eelnõu on kergem kohandada meie arusaamadele vastavaks kui 1938.aasta põhiseadust. Arutati riigipea valimise küsimust ja leiti, et riigipea valijad võiksid olla parlament koos omavalitsuste esindajatega, nagu see on Saksamaa Liitvabariigis. Selle poolt oli 3 toimkonna liiget. Seda, et valija on rahvas, pooldas 4 toimkonna liiget ja seda, et ainult parlament, 1 toimkonna liige. Enamik neid probleeme, mida arutati, hääletati läbi ka ühisel koosolekul IV toimkonnaga. Ühiskoosolekul olid hääletustulemused sellised: rahva valitud riigipead toetas 5 liiget, parlamendi ja omavalitsuste valitud 4 ja parlamendi poolt valitud riigipead 1 liige.

Järgmine probleem, kas Riigikogu peaks olema ühe- või kahekojaline. Osa toimkonna liikmeid pidas võimalikuks, et parlamendil oleks teine koda, mis moodustuks kohalike omavalitsuste esindajatest. Enamus jäi seisukohale, et parlament peab olema ühekojaline. 1938.aasta põhiseadus on toimkonna liikmete arvamusel täielikult vastuolus. Küll aga on sellega kooskõlas Jüri Raidla poolt juhitud autorite kollektiivi esitatud eelnõu. §56 autorite kollektiivi eelnõus määrab Riigikogu volituste tähtajaks 4 aastat, 1938.aasta põhiseaduse §68 55 aastat. Toimkond pidas mõlemat liiga pikaks ja teeb ettepaneku lühendada Riigikogu volituste tähtaega 3 aastale. Sellega väheneb ka presidendi volituste aeg, mida on käsitletud §70, 4 aastale. Selle poolt olid kõik toimkonna liikmed ja ka ühiskoosolekul oli tulemus 11:0, kõik pooldasid aja lühendamist.

Probleem, kas valitsuse liikmeks saanud isik võib jääda Riigikogu liikmeks. Toimkond asus seisukohale, et valitsuse liikmeks saanud isiku asemele tuleb Riigikogusse asendussaadik. Siin on ainuke koht, kus 1938.aasta põhiseadus on oma vastavuses toimkondade seisukohtadega. Seda kinnitab 1938.aasta põhiseaduse §77, mis keelab Riigikogu liikmetel teenistuse presidendi poolt

ametisser nimetatuna või kinnitatuna, samuti valitsuse poolt.

Üks toimkonna liige pidas piirangut eraomandusel põhinevate tulundusühingute juhtimises osalemise kohta liigselt Riigikogu liikme õigusi kitsendavaks. Toimkond seda ei toetanud.

§62 p.12 juures oli toimkond seisukohal, et sõja väljakuulutamise ei tohi ühegi institutsiooni pädevuses olla.

§63 lg.1 lõppu peeti vajalikuks lisada: hiljemalt kahe nädala jooksul pärast valimistulemuste selgumist. See on aeg, mille jooksul peab vabariigi president kutsuma kokku Riigikogu.

Eriarvamusi tekitas Riigikogu tööaja märkimine põhiseaduses. Enamik toimkonna liikmeid märkis, et Riigikogu istungjärkude aeg määratakse Riigikogu töökorraldusega. Osa toimkonna liikmeid pidas vajalikuks märkida Riigikogu töö alguse - september - ja lõpu - juuni.

§65 juures ei toetanud toimkond autorite seisukohta, et Eesti Panga nõukogu liikmeteks võivad olla vaid Riigikogu liikmed. Üksmeelselt peeti vajalikuks lisada §62 p.6 järel eraldi uus punkt - Eesti Panga nõukogu. See oleks Riigikogu volituste juurde.

Küsimusi tekitas alatiste komisjonide märkimine põhiseaduses. Selle poolt oli 4, vastu 3, erapooletu 1 toimkonna liige.

Õiguskomisjoni kõrval peeti vajalikuks märkida põhiseadusesse ka eelarvekomisjon.

§66 arutamisel oldi üksmeelel, et kvorum tuleb märkida numbriliselt, näiteks 50 liiget. Kvorum suurus eraldi probleemina ei arutatud. Erandid üldises hääletuskorras tuleb märkida põhiseaduses eraldi seadustena.

Vabariigi valitsuse peatüki juures jõudis III toimkond arutada kolme probleemi, milles kujundati oma seisukoht. Olulisimaks peeti valitsuse moodustamise korda. §-d 83 - 85 annavad eelnõu kohaselt Riigikogule võimaluse kinnitada vaid presidendi esitatud ministrikandidaadi ning avaldada oma arvamust ülejäänud valitsusliikmete puhul ainult usaldushääletuse kaudu. Seda varianti pooldas ainult 1 toimkonna liige, ühiskoosolekul neli inimest. Üks toimkonna liige jäi erapooletuks. Toimkonnas pakuti välja põhiliselt teistsugune valitsuse moodustamise kord. Selle järgi nimetab riigipea valimistulemuste põhjal peaministrikandidaadi, kes on volitatud moodustama oma valitsuse.

Riigikogu kinnitab kogu valitsuse tervikuna. Seda pooldas 5 toimekonna liiket, ühiskoosolekul 7.

§86 juures pidas toimekond vajalikuks, et peaministri äraolekul tema ülesandeid täidavad ministrid oleksid presidendi poolt.

§94 näeb ette kaks erinevat hääletust, kui Riigikogu lükkab tagasi seaduseelnõu, mille vastuvõtmise on valitsus sidunud usaldusküsimusega. Toimekond on seisukohal, et hääletamisi peaks olema ainult üks. Kui Riigikogu lükkab niisuguse seaduseelnõu tagasi, siis tähendabki see umbusalduse avaldamist valitsusele. Delle poolt olid kõik toimekonna liikmed ja ka kõik ühiskoosolekust osavõtnud liikmed.

Sellega on meie poolt kõik. Aitäh.

Juhataja: Suur tänu, härra Hallaste. Aitäh aja ökonoomse kasutamise eest. Üks hetk veel. Palun, kas on küsimusi kaasettekandjale härra Hallastele?

H. Runnel: Lugupeetud ettekandja, ma ei jõudnud võib-olla nii kiiresti jutust kõike tagada, aga juba eelnõust on jäänud mind kummitama üks variant. On kirjeldatud küll valitsusele umbusalduse avaldamist, kuid kas kogu protseduur lõpebki siis sellega, et umbusaldus on avaldatud? Ei ole järgnenud täpset kirjeldust, mis siis edasi sünnib. Kas komisjoni projekt näeb selle protseduuri lõppu ka ette selgelt sõnastatuna?

I. Hallaste: Meie komisjon seda eraldi ei arutanud, kuid peaks olema selge, et kui parlament avaldab valitsusele umbusaldust, siis see valitsus astub tagasi ja algab uue valitsuse moodustamine vastavalt põhiseaduses sätestatud korrale.

Juhataja: Täna, kas on veel küsimusi? Ei ole, veel kord suur tänu, härra Hallaste.

IV toimekond, kaasettekande esitab härra Kask, palun.

P. Kask: Lugupeetud härra spiiker, kallid kolleegid! IV toimekond eelistab üksmeelselt nn. Raidla eelnõu 1938. aasta põhiseaduse eelnõule, aga lõplikku otsust aluseks võtmise kohta ei saa enne teha, kui eelnõude esitamise tähtaeg on käes. Kui esitatakse veel teisi eelnõusid, siis tuleb küsimust uuesti arutada.

Põhjus ei ole mitte niivõrd selles, et Raidla eelnõu kontseptsioon oleks vastuvõetavam, vaid pigem selles, et vormiliselt võimaldab see väga suuri manööverdusi, muudatusi

presidendivõimu ulatuses suhteliselt väikeste paranduste läbi. Ja komisjoni üksmeelne seisukoht ongi see, et presidendivõimu ulatus Raidla skeemis on liiga suur, vaja on tugevat nihet parlamentarismi suunas.

Me oleme koostööd teinud III toimkonnaga ja meie seisukohad on paljus väga sarnased. Kõigepealt seostub kohe parlamentarismi küsimusega presidendi valimise skeem. Ehkki parlamentaarriikides valivad presidendi ka kodanikud otse, on klassikaline parlamentaarsüsteem presidendivalimiste skeemsiiski kandidaadi kaudu ja meie toimkonnas 3:1 vastu eelistatakse seda skeemi. Muuseas, meie toimkonna tööst võtab osa üks liige, nimelt Rein Taagepera, faxi teel, mitte otseselt istungil viibides.

Erinevalt III toimkonnast toetab IV toimkond häälteenamusega 4:1 seda valitsuse moodustamise skeemi, mis on pakutud Raidla eelnõus, ja vaid üks liige toetas sellist skeemi, kus kogu kabinet tuleks parlamendis kinnitamisele. Just nimelt kabineti moodustamise koha pealt ei kardeta presidendile liigseid volitusi anda, sest paljudes parlamentaarriikides on see presidendi märkimisväärne võim peale esindusvõimu. Ja see ei ole kuskil kujutanud endast ohtu. Selle tunnistuseks on ka, et 2 toimkonna liiget peavad võimalikuks koguni skeemi, kus president nimetab peaministri, peaminister moodustab kabineti ja parlamendile jääb võimalus umbusaldust avaldada.

III ja IV toimkonna ühine etteheide Raidla projektile on, et presidendivõimu ulatus ei ole mitte ainult liiga suur, vaid kta on ka täpselt piiritlemata. Juba siin esitatud küsimustest selgus, et paljudel juhtudel ei tule seaduse tekstist, vabandust, eelnõu tekstist välja, kas president võib ühte või teist asja teha oma suva järgi. Isegi kõige tähtsamates küsimustes, see on kabineti laialisaatmise, samuti parlamendi laialisaatmise küsimustes ei ole selles tekstis selgust, kas president võib nimetada oma suva järgi või mitte. Nii et sellised asjad vajavad täpsustamist. Järgmisel istungil tiulevad nähtavasti konkreetselt esile need küsimused, mille osas presidendi võimu tuleks nõrgendada. Kõige tugevamaks, põhjendatult kõige tugevamaks komponendiks skeemis võib pidada presidendi vetoõigust, mis on kummutatav 2/3 absoluutkoosseisust, see on väga tugev relv presidendi käes

parlamendi vastu ja sellega ei saa kuidagi nõus olla.

Lõpetuseks märgin, et esimesed istungid kuluvad paratamatult toimkonna töö käimaminemiseks. Tõsiselt, konkreetseted ettepanekud saavad arutuse alla tulla alles siis, kui mingi eelnõu on aluseks võetud ja toimkonna töö on juba hoo sisse saanud. Täna.

Juhataja: Millised on küsimused sellele toimkonnale või härra Kasele? Küsimusi ei ole. Aitäh.

Enne kui läheme V toimkonna kaasettekande ärakuulamisele, juhin kõikide toimkondade esimeeste tähelepanu sellele, et me leppisime eelmisel istungil kokku, et täna ja homme on toimkondadel võimalik kutsuda osa võtma Raidla autorite kollektiivi ja ekspertide gruppi. Kui toimkondade juhid soovivad kedagi härra Raidla autorite kollektiivist või ekspertidest kasutada, siis palun pöörduda istungi ajal kas härra Raidla või härra Truuvälja poole, kes istuvad minu poolt vaadates vasakus reas.

V toimkond, härra Tartu. Ettekande teeb toimkonna esimees härra Tarto.

E. Tarto: Lugupeetud juhataja, kallid kolleegid! Riigikaitse toimkond ei langetanud otsust, millist kahest meile esitatud eelnõust eelistada. Probleem on selles, et eelnõusid esitatakse veel ja sellisel juhul me otsustame hiljem kas siis Assamblee liikmetena ja eraldi ka toimkonnana. Aga riigikaitse toimkonna poolt ma tahaksin juhtida tähelepanu ühele asjaolule. Kuidas see vabanemine toimub? Kas meil on palju tanke? Kas meil on palju lennukeid? Kas meil on vägev sissisõda? Või on suur kodanikuallumatuse liikumine? Ei, meil on oma õiguste nõudmine, oma riikluse taastamine õigusliku järjepidevuse alusel ja maailmas mõistetakse seda, mõistetakse, et me oleme okupeeritud riik ja me saavutasime suure võidu sellega, et me ei pea mitte lahkuma Nõukogude Liidust, vaid taastame oma riiklikku iseseisvust. Ja see, meie nii-öelda taasiseseisvumine toimub sellisel kombel, see tähendab ka seda, et me peame väga ja väga suurt tähelepanu pöörama, et mingil juhul ei saaks tõlgendada meie samme järjepidevusest loobumisena. Järelikult, kõige tõsisem tähelepanu 1938. aasta põhiseadusele, isegi kui Assamblee ei võta seda aluseks. Kui võetakse aluseks mingi muu eelnõu, peab selle preambulas ikkagi olema niimoodi fikseeritud, et keegi ei saa

tõlgendada, nagu looksime uut riiki või lahkuksime NSV Liidust. Ei, meie ei lahku, meie taastame riiki.

Muide, omal ajal tehti see viga, kui Eesti Vabariik faktiliselt taastati relva jõul, aga siis korraga jäadi lootma, et on võimalik sõlmida naaberriigiga baaside lepingud jne. Nii-öelda loobuti sellest järjekindlast põhimõttest.

Teine asi, millele ma tahaksin tähelepanu juhtida, on see, et ükskõik millist eelnõu ka aluseks ei võetaks, peaks olema ära määratud riigipiir ja aluseks tuleb võtta 2. veebruari 1920. aasta riigipiir ning hilisemad lepped kuni 16. juulini 1940. Juhul, kui see on põhiseaduses fikseeritud ja meile surutakse peale mingisuguseid muid riigipiire, siis on riigipiiride muutmist teha juba raskem.

Me arutasime veel seda, et muidugi vajavad Põhiseaduslikul Assambleel eraldi hääletamist mitmed küsimused, mis on teistes peatükkides, mitte riigikaitse peatükis. Näiteks kodanike õiguste puhul on kindlasti vaja eraldi hääletada, kas kaitseväes teenivatel on õigus osaleda valimistel või mitte. Kui rääkida nii-öelda üldiselt meie toimkonna asjadest, siis me pooldame piiratud võimuga presidenti ja pooldame nii, et parlamentaarsuse suunas. Nii et kui ükskõik kumb nendest eelnõudest nüüd aluseks võetakse, siis meie arvamus on, et täiendada ja parandada tuleks selles suunas.

Veel üks probleem. Kui me vaatame neid eelnõusid, siis võime neid vaadata nii, et mis see on, aga võime vaadata ka niimoodi, et mida seal ei ole. Ja kahjuks ei ole, nagu te väga hästi teate, ei 1938. aasta põhiseaduse eelnõus ega ka hr. Raidla ja teiste poolt ettevalmistatud eelnõus käsitletud seda, kui meie riik satub raskesse olukorda, kui ta okupeeritakse või on seaduslike riigivõimuorganite tegevus takistanud. Kui Assamblee on sellega nõus, siis me võib-olla valmistame ette vastavad lõigud, mida soovitame sisse panna siis mis tahes eelnõusse. Muidugi me peame vaatama riigikaitse seisukohalt, kust see oht siis lähtub. Oht võib olla väline, aga võib olla ka sisemine. Sisemisest ohust tuleneb anarhia, korralagedus, see on üks probleem, aga teine sisemise ohu probleem on see, et mingi üks klikk haarab võimu ja hakkab võimu kuritarvitama. Ma ei tea, võib-olla oleks otstarbekohane - see on nüüd minu isiklik arvamine - siia sisse tuua säte, et kui Eesti Vabariigis on

riiklik julgeolekuteenistus, siis see allub piiratud võimuga presidendile ja tema tööd kontrollib Riigikogu poolt valitud komisjon. Et ei oleks niisugust asja, et politsei koosseisus on kaitsepolitsei, seal veel mingisugune juurdlusbüroo ja et me taastame nii-öelda KGB-d oma uues, taasloodavad riigis, mis võib kujuneda meile omale sisemiseks ohuks.

Meil on Hain Rebase kaudu tellitud ka materjale teiste väikeriiskide kaitsekontseptsioonidest - Sveitsist, Rootsist ja Soomest. Kõige lähemal ajal peaksid need kohale jõudma, siis me saame neid võrrelda. Samuti kasutab meie toimkond oma töös Eenok Korneli ja hr. Priksi kui ekspertide abi. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, hr. Tarto. Palun, millised on küsimused hr. Tartole? Küsimusi ei ole. Veel kord aitäh.

E. Tarto: Aitäh.

Juhataja: VI toimkond, hr. Rätsep. VI toimkonna kaasettekande esitab toimkonna esimees Jüri Rätsep. Palun.

J. Rätsep: Austatud juhataja ja kolleegid! VI toimkonna senine tegevus on seisneenud kahe koosoleku ärapidamises, mille sisu vastab Assamblee töö praegusele staadiumile. Ka meie oleme seisukohal, et kuni projektide leakumise tähtajani ei ole põhjust eelistada ühte esitatud projekti teisele. Ja komisjon tegeles nendel kahel koosolekul üldküsimuste lahendamisega oma ainevaldkonda puutuvates küsimustes. Küsimustes, mis puudutavad kohust, riigikontrolli ja õiguskantslerit. Lisaks sellele teema õigusajalooline käsitletus nende materjalide põhjal, mis komisjonile ja kõigile meist on seni esitatud. Komisjon oli üksmeelsel seisukohal, et autorite grupp, kes on töötanud Eesti Vabariigi uue põhiseaduse eelnõu kallal, on teinud väga märkimisväärsed ja tänuväärsed tööd.

Autorite grupi eelnõu sobib paremini kokku kaasaegse õiguskeelega ja samuti eesti küllaltki noore kirjakeelega. Neid aspekte me ei saa unustada, kui me ei taha selle küsimuse lõplikul lahendamisel jääda inimeste silmis arhailiseks.

Samuti tunnustab meie komisjon autorite kollektiivi tööd selles, et täiesti piisavalt või üsna olulisel tasemel arvestatud Eesti Vabariigi endiste põhiseaduste mõtet ja vaimu. Nende institutsioonide osas, mida käsitleb täpsemalt meie komisjon, ei ole olulist sisulist vastuolu ei 1938.a. põhiseadusega ega ka varasemate põhiseadustega. Ma ei mõtle siin

õiguskantleri institutsiooni, sest see on meie senistes põhiseadustes täiesti uus nähtus.

Mõningast arutelu arendasime terminoloogia valdkonnas ja juba küsimuse esitamisel ma esitasin selle põhimõtte, mille kallal me nuputasime. Ma paluksin töögrupil ikkagi mõelda tunduvalt loogilisema terminite süsteemi üle, mis algab sõnaga "riigi". Siin ei tarvitse olla väga kinni selles tähenduses, mida eesti keeles tähendab riik. Kuid niisuguse sõna lisamisega - riigikogu, riigivanem, riigikohus - me rõhutame selle istantsi kõige kõrgemat astet. Nii nagu riigivanem on riigi kõige kõrgem ametiisik, nii on ka maavanem maakonnas või vallavanem vallas kõige kõrgem ametiisik.

Riigikogu on omaks võtnud ka autorite kollektiiv ning seda me tervitame kui jällegi õigusliku järjepidevuse ilmingut.

Ülemkohus ei ärata meie komisjonis positiivseid emotsioone ja ma olen oma pika praktika jooksul tähele pannud, et kui ma teinekord poolteadlikult olen Ülemkohtu poole pöördudes m-tähe välja jätnud, siis ei ole sellele isegi tähelepanu juhitud. See ei ole kaalukas argument, kuid minu arvates süsteemi terviku mõttes on õige, kui kõige kõrgemat kohtuastet nimetatakse Riigikohtuks, nii nagu temast aste madalam ja jällegi taastatav Eesti kohtusüsteemi osa on ringkonnakohus ja sellest veel allpool linna- ja maakohtud. Minu arvates on kõik loogiline ja piltlikult öeldes on tegemist nagu serviisi analoogiga. Riigikohtu termini vastu ei ole ka see Raidla väide, et tegemist on meie riigi tulevaste vahekohtute kui niisuguste asutustega, mis ei ole riiklikud. Aga riiklik, nagu kolleeg Ain Kaalep siin nimetas, on midagi muud kui riigi, see on täiesti selge, et niisugune argument ei ole piisav. Presidenti ei tarvitse meil nii väga terminina uhkelt kuulutada, sest see mõiste on meie ühiskonnas devalveerinud. Praegugi vaatab mulle vastu mitu inimest ja ka teie poolt vaatab siit üks, kes on olnud elu jooksul president. Meil on presidendid klubidel, föderatsioonidel ja seltsidel ja ka Teaduste Akadeemial. Minu arvates on just presidendi mõiste devalveerinud, ja kui me tahame kiiresti midagi teha 15. novembriks presidendi nimetusega, siis ma arvan, et tõlkeküsimuste lahendamiseks võiks põhiseaduse pealkirjas olla "riigivanem (president)". Minu arvates on see lihtne ja hooletu käsitus, aga see annaks teistes keeltes aluse nimetada meie

riigivanemat presidendiks, kui see neile lihtsam ja arusaadavam on. Meie Eestimaal ja eestikeelses tekstis oleks aga minu arvates väärrikaim riigivanem. Niisugust terminit ei olnud meil veel kellegi puhul kasutatud. Need on sellised üldised küsimused, mille hulka kuulub konkreetsema küsimusena veel see, kui vana isik võib olla kohtunik. Eesti Vabariigi 1937.a. põhiseaduse järgi võisid riigikohtunikud, see tähendab Riigikohtu kohtunikud olla ametis kuni 70. eluaasta täitumiseni, muud kohtunikud 65. eluaasta täitumiseni. Ma arvan, et töögrupp võiks mõelda minuga analoogiliselt natuke vanema mehe mõistusega ja muretseda ka tulevase kaadri pärast, sest ma kujutlen, et paljudel õigusosaladel on veel mehi, kes oleksid nõus olema Riigikohtu kohtunikud, aga ei olnud nõus olema isegi Ülemkohtu liikmed Eesti NSV-s. Ja niisuguste inimestega tekib muidugi probleem, sest kas või vandeadvokaadina töötades on vanusemäär piiramatult ja tulevik on kuni surmani selge ja kerge, valib oma tervise järgi. Aga riigikohtunikuna või muu kohtunikuna, ta peab kartma oma 65. sünnipäeva ja kõik inimesed ei ole selles vanuses veel oma vitaalsust kaotanud. Eriti sellel erialal, kus produktiivne aeg algabki juba täismehena, elukogenud inimesena. Nii et ma paluksin püüdliselt komisjonil kaaluda seda -Eesti-aegset mudelit. See on minu arvates kõik olulisem, millest meie komisjonis on seni räägitud. Täna teid tähelepanu eest!

Juhataja: Aitäh, hr. Rätsep. Kas on küsimusi? Veel kord suur tänu. Enne kui kaasettekandeks saab sõna Vii ja viimane toimikond, on teile selline ettepanek, et kes soovivad 4. päevakorrapunktis sõna võtta, palun registreerige ennast, vajutades nupule "kõne", siis me same teid erristada nendest, kes soovivad esitada küsimuse kaasettekande esitajale.

Vii toimikonna esimees hr. Jørgenson, palun.

K. Jørgenson: Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed, austatud juhataja! Meie komisjon, mis tegeleb omavalitsust puudutavate sätete arutamisega põhiseaduses, oli esimesel ja teisel koosolekul seisukohal, et seni kuni me põhimõtteliselt ei ole kinnitanud alusteksti, me konkreetseid paragrahve ei hakka käsitlema. Seni on võimalik läheneda antud küsimustele üldises plaanis ja sellega seoses tahaks märkida, et nii 1938. aasta põhiseaduses kui ka nn. Raidla projektis on need küsimused väga erinevalt käsitletud. Vabariigiaegses põhiseaduses

on see mõnes mõttes puudulikult käsitletud. Viimane projekt, Raidla projekt, on omakorda küllaltki hajuv, kannab teatud kiirustamise märke. Olles mõlemad meile võimalikud alused, ma võrdleksin kõigepealt neid kahte projekti. Tooksin välja mõningad aspektid, mis meil ilmselt tulevikus tuleb lahendada.

Kuna küsimuse asetuse põhiteksti osas ei ole meil veel selge, siis ei ole see ka meie komisjoni ametlik seisukoht. Omavalitsusi puudutavad sätted põhiseadustes võib jagada jämedalt kolme ossa, milles esimene puudutab omavalitsuse pädevust. Üldiselt on omavalitsuste pädevust käsitletud põhiseadustes küllaltki lakooniliselt ja lühidalt. Vabariigiaegsetes põhiseadustes on olnud sellel teatud revolutsiooniline nüanss juures, 1938. a. põhiseaduses on seda reglementeeritud maksimaalselt. Nüüd härra Raidla juhitud komisjoni poolt koostatud projektis on see küsimus kirjutatud veelgi pikemalt lahti. Lühidalt omavalitsuste pädevusest. Omavalitsused tegelevad iseseisvalt kõikide oma valitsusse puutuvate küsimustega. Mõnes mõttes detailne seletus on omaks võetud näiteks Skandinaaviamaade põhiseadustes. Nimetatud projektis, härra Raidla projektis, on läbi mitme paragrahvi kasutatud selliseid termineid nagu kohaliku elu küsimusi ja ka siis muud ülesanded, mis omavalitsusorganitel peal on. Eelmisel istungil ma juba märkisin, et siin on ka termineid, näiteks kohalik omavalitsus, mida peaks revideerima.

Pädevuse osas on põhiseadustes eristatud kahte poolt. Üks on seadusega omavalitsusele pandud pädevus, st. küsimused, millega ta peab tegelema, ja siis nende küsimuste ring, millega omavalitsus võib tegeleda, kuid ei pea tegelema, st. ta valib selle valdkonna valitsuse töös ise, mis ta enda pädevusse võtab.

Näiteks 1938. aasta põhiseaduses on pädevuse kohta samuti ainult üks paragrahv ja seal on see sõnastatud järgmiselt: kohaliku valitsuse ala korraldamine ja kohalike elualade arendamine.

Üldiselt võib tõesti tulla kõne alla ka sellise lühida mõtte väljaütlemine, et valitsusküsimused on iseenesest mõiste ja peaksid meile tulevikus hakkama omavalitsuste pädevust küllaldaselt lahti ütlemas.

II osa kohta. Põhiseaduses sätestatakse omavalitsuste moodustamine. Moodustamise osas on 1938. aasta põhiseadus vabariigiaegsetest põhiseadustest kõige detailsem. Raidla projekt

on selle veelgi pikemalt lahti kirjutanud. Millised probleemid seal tekivad. Kõigepealt on Raidla projektis üheselt fikseeritud, mis asjad on omavalitsused. Need on vallad, alevid, linnad. Linnade probleemiga seostuv on muidugi omaette probleem.

Omavalitsusorganite, omavalitsusüksuste moodustamisel on aga hääleõiguslike kodanike osas tekkinud teatav segadus. See segadus on võib-olla tekkinud sellest, et meil kipub siit välja jääma mõiste valla või omavalitsusüksuse liige. Kui 1938. aasta põhiseaduses on hääleõiguslike kodanikena märgitud ära inimesed, kes omavad püsiva elu ja töökoha, siis härra Raidla poolt juhitud komisjoni projektis on sisse toodud hääleõiguslik kodanik. Pikemalt seda ei kommenteerita, kuid valla liige, omavalitsusüksuse liige on mõiste, mis küllaltki üheselt tuleb meil vallaseaduses lahti kirjutada ja oleks mõttekas kasutusele võtta. Vallaliikme määratlemisel on vaadeldjud väga mitmeid kriteeriume, näiteks Soomes võib inimene olla kolme valla liige: ühes on tal alaline elukoht, teises ta töötab ja kolmandas ta kasutab kinnisvara. Loomulikult sellisel juhul sätestab vallaseadus konkreetsel juhul, kuidas on paika pandud valimisõigus.

Nüüd veelgi moodustamise struktuuri kohta, 1938. aasta põhiseaduses ei ole määratletud sellise instantsi nagu vallavalitsus ja volikogu volituste aeg. Härra Raidla projektis on volikogu volituste aeg 3 aastat, ei ole välistatud, et see küsimus tuleb ka meil otsustada ja läbi hääletada.

Nüüd kõige laiem ja kõige problemaatilisem osa omavalitsuste peatükis on omavalitsuste õigused. 1938. aasta põhiseaduses on sätestatud, et need õigused saavad tugineda ainult seadusele ja ainult seaduste alusel võib neid kohustusi muuta. Üldiselt on see printsiip väga üldine, tähendab omavalitsustele võib lisakohustusi ja ülesandeid panna ainult seadusega määratud korras. Ühe põhiõigusena, mis on härra Raidla projektis sees täiesti konkreetselt, on maksustamise õigus.

Probleeme tekib riigiorganite ja riigikontrolli ja omavalitsuse vahel. Et seda probleemi lahti rääkida, loeksin lühidalt ette Raidla projektist §155 teise lõike: seadusega ettenähtud juhtudelja korras on vabariigi presidendil vabariigi valitsuse ettepanekul õigus peatada kohalike omavalitsusorganite tegevus või tunnistada nende tegevus lõppeniks. Kui te meenutate

härri Raidla ettekannet, siis ta ühtes, et see punkt paneb omavalitsusorganid küllaltki sõltuvusse valitsuse n.-ö. kontrollist. Kahjuks on siin siiski sisse toodud võimalus, mida vähemalt mina isiklikult eriti õigeks ei pea, see on nimelt võimalus siiski omavalitsusorganite tegevust põhimõtteliselt peatada. Kui me tahame rääkida omavalitsusorganite iseseisvusest ja tutonoomiast, siis minu arust tuleks seda osa teha veelgi jäigemaks. Näiteks Soome põhiseaduses on pandud paika tõesti selliselt, et omavalitsuse tööd võib lõpetada ainult põhiseadust muutes. See on kõige rangem protseduur, mida võib välja mõelda, s.t. et omavalitsusorganite tegevust põhimõtteliselt peatada ei saa muud moodi, kui ainult põhiseadust muutes.

Ilmselt uleb meil ka selles küsimuses seisukoht võtta. Nüüd pakilisim meie olukorras on teise tasandi omavalitsuse probleem. Käesolevas projektis ei ole seda küsimust üldse puudutatud ja üldisest kontseptsioonist võib välja lugeda, et peetakse võimalikuks ühetasandi kohaliku omavalitsust. Paraku teistes paragrahvides on sisse toodud siiski maavanema mõiste, ilmselt edaspidi tuleb maavanema asend omavalitsuse suhtes täpsemalt paika panna. Kui me räägime sõltumatust esmatasandi kohaliku omavalitsusest, vallatasandi omavalitsusest, siis saame rääkida ühetasandilisest omavalitsuste süsteemist, kui maavanemal ei ole muud funktsiooni kui ainult seaduslikkuse kontrolli funktsioon valdade tegevuse üle. Ilmselt tuleb ka see sisse panna, kui me läheme ühetasandi omavalitsuse struktuuri peale, kui me läheme kahe tasandi peale, siis loomulikult on probleem märksa komplitseeritum. Näiteks 1938. aast põhiseaduses on teise tasandi omavalitsuste kohta ainult viide. Teise tasandi omavalitsuste korraldus ja nende esinduskogude kujundamine, kujundamise alused määratakse seadusega. Selle kohta peaks vastu võtma siis suisa eri seaduse. Tõenäoliselt on need ringid, mis tuleb omavalitsuste peatükis läbi töötada, võib-olla ka läbi hääletada ja sel juhul juba põhiseaduse alusel ka sisse viia.

Juhataja: Aitäh härri Jürgenson. Millised on küsimused? Küsimusi ei ole. Aitäh.

Järgmises päevakorrapunktis on sõna soovinud Peet Kask ja sellega seoses tuleb meil otsustada vaheaja korraldamise küsimus. Juhatus kõigepealt vabandab teie eest, et me ilma vaheajata töötamise ajalimiiti oleme juba ületanud 7 minutit.

Arvatavasti on peale härra Kase lisaks veel teisi sõnavõtjaid, seepärast on ettepanek teha vaheaeg 20 minutit. Töö jätkub kell 16.50.

V a h e a e g

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Kohaloleku kontroll. Kohal on 24. Tundub, et järgmist vaheaega me omale lubada küll ei või. Päevakorrapunktis 1.4 on soovitud sõna härra Peet Kask. Palun. Tuletan meelde, et sõnavõtjatele küsimusi esitada eisaa. Härra Kask.

P. Kask: Lugupeetud härra juhataja, kallid kolleegid! Ma ei esine niivõrd enda nimel kui professor Rein Taagepera nimel, kes tahab ja suudab koostööd teha, vaatamata sellele, et ta on lepinguliste kohustuste tõttu sunnitud Californias viibima. Ja ma loeksin ette mõned tema küllaltki hästi sõnastatud mõtted, mis on fundamentaalse tähenduse ja iseloomuga ja nii õpetlikud, et ma arvan, et mitte ainult III ja IV toimkond, kellele see otseselt on mõeldud, vaid Põhiseadusliku Assamblee kõik liikmed ja autorid kuulavad seda loodetavasti naudinguga.

Esiteks. Eelistan parlamentaarset lähtepunkti umbes sama piiratud riigipea võimuga, kui on Iiri või 1991. aasta järgsel Soome presidendil. See riigipea peaks olema ainult sümboolse võimuga, ja need, kes sellist nimetavad "lilleneiuks", parem seletagu endale ära, miks enamuselstabiilseist demokraatiast on just selline nn. lilleneiu eesotsas. Ja veel tähtsam, miks seal, kus "lilleneiu" asemel on "nuiamees" eesotsas, on demokraatia suutnud stabiilselt püsida ainult paaril-kolmel puhul. Meil pole vaja Gamzahurdia laadi rahvuslikku nuiameest, kes on kõva käega sissepoole ja nõrk väljapoole. Parlamentlikul riigipeal ei peaks olema veto- ega referendumioigust ja ammuti mitte parlamendi laialisaatmise õigust. Küll aga peaks olema uute parlamendivalimiste õigus parlamendi poolt vallandatud peaministril, nagu on 80% stabiilsete demokraatiate puhul. Kui riigipea on kaitsejõudude ülemjuhataja, siis jällegi ainult sümboolselt, kaasallkirja andjana, kes saab raskendada võimuhaaret kaitseministri või kindralist väejuhataja poolt.

Riigipea võimu puhul lähtuksin näiteks Taani kuninga

omast. Ta peab poliitikat tähelepanelikult jälgima ilma vähimalgi määral sekkumata, et vahele astuda ainult siis, kui kõik poliitikud on end kuidagi korruga "täis teinud" ja normaalne protseduur umbe jooksnud, mis ehk juhtub kord sajandis. Just sellaks, et sel juhul omma puhtaks alternatiiviks, peab ta tavaliselt jälgima, aga mitte sekkuma.

Teiseks. Riigipea valimise viis. Soovitavalt parlamendi poolt. Maakondade esindajate osavõtt on mõeldav, aga nende arv ei peaks ületama poolt parlamendi liikmeid. Rahva poolt valitud riigipeal võib tema otsene volitus pähe lüüa, eriti kui demokraatlik kultuur on veel habras, võib ta liiga kergesti pidada selle aasta kriisikest sajadikriisiks.

3. Valitsuse moodustamise viisiks soovitan midagi niisugust, nagu Taanis. Parlamendis esindatud erakondade juhid tulevad kokku pärast parlemndivalimisi või usaldamatusehääletust, arutavad ning esitavad oma peaministri kandidaadi soovitusel või harukordadel mitmed soovitused riigipeakohale. Tehakse tolele või harukordadel ühele neist kandidaatidest ülesandeks valitsus moodustada. See peaminister ja valitsus kestavad seni, kui parlamendi koosseisu enamus umabusaldust ei väljenda üksikministrile või peaministrile. Üksikministri loobumise või usaldamatuse puhul asendab peaminister tema oma äranägemise järgi.

Peaministri usaldamatuse puhul on tal õigus taotleda riigipealt uusi parlamendivalimisi, millist taotlust riigipea peab rahuldama. Eelised minimeerivad hääletamisi, mis võivad panna parlamendiliikme ebanugava kohustuse ette seisukohta võtta. Naiivne teooria eeldab, et kõik on antud peaministri poolt või vastu. Tegelikult on aga tihtipeale erapooletuid, neid, kes ei soovi valitsust takistada tegutsemast, aga jumala eest ei taha ka mingit vastutust võtta valitsuse sammude eest. See pole sugugi antud parlamendiliikme poolt ebaprintsiipiaalne kohustuse mittetäitmine, vaid täiesti vastutustundlik ja ratsionaalne hoiak. Tulemuseks on, et vähemuskabinetid on Taanis võimalikud ja stabiilsed, sellal kui maades nagu Kreekas, kus nõutakse, et valitsusel peab olema parlamendi enamus seljataga, on jõudude kolmeksjagunemise puhul ehk tulemuseka lahendamatu kriis.

Muide, praegune Eesti Vabariigi viis, kus Ülemnõukogu igat valitsusliiget eraldi arutab ja hääletab, on absurdne.

Valitsus peab olema tõhus võistkond, kuhu peaminister saab kaasa just neid mängijaid, keda ta tahab, sest töö on raske niikuinii. Ja parlament kas usaldab peaministri algset valikut või annab valitsuse moodustamise töö kellelegi teisele.

4. Kas üks või kaks koda? Kindlasti üks. Peale Iirimaa on kõigil alla kümne miljoni elanikuga mitteföderaalsel riigil ainult üks koda. Viimase 40 aasta jooksul on mõnigi riik oma ajaloolise teise koja kõrvaldanud, näiteks Rootsi. Teise koja lisamise näiteid mul aga meelde ei tule. Stabiilseist ja demokraatlikest. Milleks keeruliselt, kui lihtsamalt saab.

5. Riigipea ja riigikogu volituste keskus. Kui parlamendi tegelik kestus võib olla ettenähtu enneagsete valimiste tõttu ja riigipea võim piiratud, siis ei ole see kriitiline ning 4 ja 5 aastat on keskmine. Kui aga riigikogu kestus on rangelt 4 aastat ja liiga tugeva võimuga riigipeal 5 aastat, siis poliitiline mäng on ebastabiilselt võnkuv, kord langevad kahed valimised kokku, kord on riigipea omad enne, kord on riigikogu omad enne.

Schugart (?) on asja põhjalikult uurinud ja leiab, et mõju poliitikale on väga suur ja aitab kaasa Tšiili demokraatia varisemisele. Kindlam on, kui riigipea ja parlamendi volituste kehtivus on sama, kas siis mõlemad 4 või mõlemad 5.

6. Kvoorum riigikogus. Tingimata alla 50% korraliste istungite puhul. Soovitavalt 25%. Kõrgetes demokraatlikes maades on väga raske 50% kätte saada, kui päevakorras on igavalt tehnilised küsimused. Meie tänane koosolek on selle tõestus. Erakorralistel istungitel on 50% soovitatav, vältimaks ootamatut kokkukutsumist just siis, kui on teada, et oma meeste kohaletulek on probleem.

Kui riigikogu tuleb erakorraliselt kokku välisrännaku või sisemässa oludes, võib 50% kvoorum teha riigikogu teovõimetuks just siis, kui teo jõudu kõige rohkem vaja on.

Mõelgem, mis võinuks juhtuda 19. augustil! Raske küsimus.

7. See on eelviimane. Riigikogu valimise reegli nagu ka riigipea oma p. 2 võiks jätta põhiseaduses lähtiseks, sest seda võib ehk olla vaja muuta sagedamini kui kõike muud, ja praegu on see päevaprobleemiks, millesse Põhiseaduslik Assamblee ei peaks sekkuma.

8. Oluline. Kõik hääletamised Riigikogus peavad olema avalikud. Hääletamissaladus on lihtvalija kaitseks. See, kes pürib rahva esindajaks, peab avalikult valijatele aru andma oma tegude üle.

Itaalia on hoiatavaks näiteks, kuhu rahva salajane hääletamine parlamendis viib. Täna.

Juhataja: Aitäh, hr. Kask! Juhin tähelepanu sellele, et sõnavõtt puldist võib kesta kuni 7 minutit ja on tore, et reglemendiväljatöötaja, hr. Kask, pidas täpselt kinni sellest ajapiirist. Palun, kas on veel sõnavõtjaid? Ei näi olevat. Palun, hr. Saatpalu. Palun, kas soovite esineda puldist või kohalt? Kohalt 2 minutit, puldist kuni 7. Palun pulti!

V. Saatpalu: Lugupeetud juhataja ja kolleegid! Ma teen ettepaneku kaaluda järgmist võimalust. Ettepanek seisneb selles, et me võiksime põhimõtteliselt kokku leppida, et Põhiseaduslik Assamblee ei tegele millegi muuga kui sellega, et teeb vajalikud ettepanekud Eesti Vabariigi kehtiva, 1937. aasta põhiseaduse muutmiseks. Algselt hääletaksime, millised väga põhimõttelised seisukohad tuleksid meie poolt muutmisele ja seejärel sünteesiksime sobivad tekstid 1. oktoobriks laekunud eelnõudest. Arvan, me oleksime siis ühe mõistliku kompromissi teinud. Täna.

Juhataja: Aitäh. Palun, kas veel on sõnasoovijaid? Palun, kas te soovite kohalt sõna või puldist? Kohalt saate sõna 2 minutiks. Palun, hr. Kaalepile mikrofoni!

A. Kaalep: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Seesama Vello Saatpalu ettepanek tekitab minus sellise mõtte, et praktiliselt teeme niikuinii uue põhiseaduse, aga et õigusjärgsuse printsiibile truuks jääda, siis rõhutame kas preambulas või mingisuguses lisan, et meie lähtepunktiks on 1938. aasta põhiseadus. See on rohkem sõnamäng.

Juhataja: Aitäh, hr. Kaalep. Kes soovib veel sõna, palun vajutada klahvile "Sõna".

Hr. Korrovits, palun, kas kohalt või puldist? Hr. Korrovitsile palun mikrofoni tema töökohale. Kaheks minutiks saab sõna hr. Korrovits.

V. Korrovits: Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Selge on see, et meie poolt väljapakutud põhiseaduse projekt saab olema erinev igast praegusest väljajagatud projektist ja ka nendest, mis on veel tulemas. Kuid tähtis on

säilitada 1938.aasta Eesti konstitutsiooni järjepidevus. Seda me saame teha ainult 1938.aasta konstitutsiooni aluseks võttes. Sest nagu me näeme, kõik projektid, olgu see siis minister Raidla ja kolleegide väljatöötatud või Ando Lepsi esitatud, see on üles ehitatud 1938.aasta põhiseaduse mudelil.

Paljuski sisuliselt, aga vormiliselt päris kindlasti. Ja 1938.aasta põhiseaduse aluseksvõtmine, selle rõhutamine ongi just see, et meil on tegemist konstitutsioonilise järjepidevusega.

Juhataja: Tänan. Hr. Hallaste.

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja, austatud kolleegid! Mõtteavaldused 1938.aasta põhiseaduse aluseks võtmisest sunnivad mind sõna võtma. Meie töörühm teatavasti otsustas võtta aluseks ekspertide poolt esitatud projekti ja selle alusel töötada. Enamus töörühmi võttis aluseks sellesama ekspertide poolt esitatud projekti. Milliseid paragrahve te käsitlesite, öeldes, te rääkisite sellest Raidla poolt juhitud ekspertide projektist. Aluseks võtmine tähendab seda, et selle projektiga tehakse tööd. Ma ei tea praegu ühtegi komisjoni või töörühma, võib-olla ma unustasin ära või ei kuulnud täpselt, ma ei tea praegu mitte ühtegi töörühma neist seitsmest, kes oleks tegelenud otse 1938.aasta põhiseaduse parandamisega. Härra Vello Salum näitab, et nende töörühm sellega tegeles preambula juures. Niipea kui läheb jutt juriidiliste, konkreetsete paragrahvide juurde, mis määratlevad ära riigikorralduse, oli vähemalt võetud aluseks ikkagi ekspertide projekt. Et see projekt aluseks on, ei tähenda, et see projekt meeldiks. Peaksime esitama küsimuse, millisest projektist me saaksime praegu kiiremini ja parema Eesti Vabariigi põhiseaduse.

Ma olen olnud kogu aeg õigusliku järjepidevuse pooldaja, kuid juriidiliselt tähendab õiguslik järjepidevus seda, et uus põhiseadus tuleb võtta vastu rahva poolt, see tähendab kodanike, Eesti Vabariigi kodanike poolt, viies sellega ellu 1938.aasta põhiseaduse §1, et kõrgema võimu kandja on rahvas. Ja ükskõik millisele põhiseadusele see rahvas ütleb jah, siis see ongi õigusliku järjepidevuse põhimõttest lähtumine. Selleks ei pea olema aluseks meie tööle siin 1938.aasta põhiseadus. Küsigem enestelt, mille kaudu me jõuaksime kiiremini ja parema tulemuseni. Õiguslik järjepidevus kahjustada ei saa. Eriti kui

kodanike ringi enne rahvahääletust ei laiendata. Aitäh.

Juhataja: Tänan. Hr. Saatpalu, te soovite sõna teistkordselt. Palun, esinete kohalt?

V. Saatpalu: Minu kolleeg ei kuulunud täpselt, mida mina ütlesin. Ma ei ole vähematki soovi avaldanud selle kohta, et võtta 1937.aasta põhiseadus aluseks. See otsus, milline meile esitatud projekt aluseks võtta, tuleb meil veel teha ja esitada 1.oktoobriks. Selles oligi minu ettepanek, et me tunnistaksime 1937.aasta seaduse kehtivust ja viime sinna muudatused sisse. See võib ka tähendada, et me teeme täiesti uue põhiseaduse ja ütleme, et need ongi muudatused, aga selle, mis tuleb aluseks võtta, selle me otsustame pärast 1. oktoobrit. Ja siis on nii-öelda hundid söönud ja lambad ka terved.

Juhataja: Aitäh, hr. Saatpalu! Enne, kui ma annan sõna hr. Runnelile, tuletan meelde, et kõik meie esinemised kantakse stenogrammi ja küllap nende stenogrammide põhjal otsustab ajalugu, mida me tahtsime öelda ja mida me ütlesime. Hr. Runnel, palun!

H. Runnel: Kallid kolleegid! Ma ei saanud aru hr. Hallaste jutu toonist ega temperamendist. Mulle meenutas see jälle mingeid vanu aegu, kus üks seltsimees või härra arvab, et temal on ainuõigus otsustada. Ei ole õige see väide, mida Hallaste ütles, et ei ole ükski võtnud aluseks muud kui seda Raidla projekti. Me oleme kõik võtnud aluseks väga palju asju. Me oleme kõiki Eesti seadusi, põhiseadusi ja põhiseaduse muutmise seadusi jõudumööda jälginud ja kõik on õigusliku protsessi jälgimist omal kombel silmas pidanud. Ja ma isegi protesteerin sellise, noh. suva vastu. Kui oleme täpsed, siis meil ei ole lahendatud see projekti esitamise küsimuski, mida me Hallaste arvates ainsana peame aluseks võtma. See ei ole formaalselt esitatudki. Selle kohta oli küsimus, aga öeldi, et selle me töö käigus õiendame niikuinii ära, kuna seal toimkonnas oli ka mõni Assamblee liige, aga seda ei ole tehtud korrektselt. Tänan.

Juhataja: Aitäh, hr. Runnel. Palun, kas on veel sõnasoovijaid? Sõnasoovijaid rohkem ei ole ja sellega on meil päevakord ammendatud. Enne kui me lõpetame 3. istungi, on ettepanek lubada mul paari minuti jooksul anda teile informatsiooni, mida võiks kõigil Assamblee liikmetel tarvis minna.

Teiseks teen ma kõigile toimkonna juhtidele ettepaneku öelda lühikeses sõnavõttus, kuidas nad soovivad toimkonna tööd organiseerida.

Assamblee juhatuse koosolek toimub tuleva nädala neljapäeval kell 15 ja ma palun kõigil toimkondade juhtidel sellest koosolekust osa võtta.

Teiseks juhin kõigi kolleegide tähelepanu sellele, et vastavalt reglemendile on võimalik esitada ettepanekuid päevakorra projekti koostamiseks kuni neljapäevani. Kolmapäev on viimane päev.

Kolmandaks. Põhiseaduse projektide esitamise viimane päev on 30. september. See on järgmise nädala esmaspäev.

Neljandaks. Vastavalt reglemendile on toimkondadel õigus kasutada ekspertide abi, kuid reglemendis on ka märgitud, et toimkonnad peaksid sellisel juhul teatama juhatusele, keda nad soovivad eksperdina kasutada.

Juhatus palub, et teatataks eksperdi nimi, tema teaduslik kutse ja kraad, kui need on, või siis ametikoht, mis lubab arvata, et antud ekspert saab jagada oma teadmisi ja kogemusi Assamblee liikmetele.

Kõigil toimkondadel on võimalik täna ja homme töötades võrdlevalt analüüsida laekunud kolme projekti. Need on hr. Jüri Raidla poolt juhitava autorite kollektiivi poolt koostatud projekt, 1938. aasta põhiseaduse tekst ja täna teile kätte antud hr. Ando Lepsi poolt koostatud põhiseaduse tekst.

Täna jaotati teile ka kalenderplaani projekt. Ma palun, et toimkonnad peaksid võimalikuks uurida seda kalenderplaani ja teha omapoolsed ettepanekud selle plaani parandamiseks ja täiendamiseks, samuti hiljemalt kolmapäeval.

Palun, kas toimkondade juhid soovivad organisatsioonilistes küsimustes sõna võtta? Hr. Rumessen, palun.

V. Rumessen: Lugupeetud juhataja! Mul oleks järgmine ettepanek teile. Seoses juhatuse koosolekuga neljapäeval kell kolm, kas ei oleks mõeldav seda ühe tunni võrra edasi nihutada, s.o. kella neljaks, arvestades asjaolu, et neljapäevane päev on alati Eesti Komitee istungi päeva ja meie juhatuse liikmetest on pooled Eesti Komitee liikmed. Aja nihutamisest tunni võrra piisaks. Kas see oleks teie arvates võimalik? Aitäh.

Juhataja: Ettepanek korraldada juhatuse koosolek

neljapäeval kell 15 on kooskõlastatud kahe mitte kohaloleva juhatuse liikmega ja üksinda kolmekesi vastuvõetud otsust ma muuta ei saa. Hr. Rumesseni poolt tehtud ettepanek väärrib igal juhul kaalumist ja mul on ettepanek, et me teeksime seda juhatuse koosolekul tuleva nädala neljapäeval. Ma arvan, et ka juhatuse liikmetel on küsimusi, mida tund arga omavahel arutada, et siis kõik koos kell 16 otsustada ka see, millal me juhatuse koosolekuid edaspidi peame.

Palun, kas toimkondade juhid soovivad sõna? Hr. Tartole palun anda mikrofon!

E. Tarto: Ma arvan, et me otsustame järgmisel juhatuse koosolekul, et toimkonnad võiksid töötada ka neljapäeva õhtuti. Ei tarvitseks nii rangelt reglementeerida, et nad peavad töötama just täna õhtul või laupäeval. (Algas halvasti kuuldav)

Juhataja: Aitäh, hr. Tarto. Toimkondade töö neljapäeval ei ole reglemendiga keelatud. Hr. Hallaste, palun.

I. Hallaste: Ma paluksin III toimkonna liikmeid kell 17.25 koguneda meie ruumi 257!

Juhataja: Hr. Kask, palun.

P. Kask: Mul on teadaanne IV toimkonna liikmetele. Homme kell 10 on korraline toimkonna koosolek ruumis 155 ja kell 12 samas ühisistung III toimkonnaga ning meie homsele istungile on kutsutud ka autorid. Tänan.

Juhataja: Aitäh. Hr. Salum, palun.

V. Salum: Koguneme viis minutit pärast lõppu oma tööruumi.

Juhataja: Tänan. Hr. Jürgenson, palun.

K. Jürgenson: Ma paluksin ka 7.komisjoni koguneda pärast istungi lõppu ruumi nr.256. Aitäh.

Juhataja: Aitäh, lugupeetud Assamblee liikmed! Assamblee 3. istung on sellega lõppenud. Kohtume nädala pärast.